

KULTTUURI
HYVINVOINTI
SUUNNITELMA
Oulun kaupunki 2021-26

OULU

Taide omakohtaisena kokemuksena on hyvinvointivaikutuksia aikaansaavan prosessin ydin. Se vaikuttaa mieleen ja kehoon. Taiteen tekeminen ja kokeminen antaa tilaa epäjärjestykselle ja luo mahdollisuuksia kohdata asioita ja ilmiöitä uudessa valossa.

OULU

OULUN KAUPUNKI

Kulttuuritalo Valve

Jaana Potkonen, vastaava tuottaja, kulttuurihyvinvointi
jaana.potkonen@ouka.fi

Valokuvat: Sanna Krook, Juuso Haarala, Riikka Kantinkoski ja Riikka Kontio.

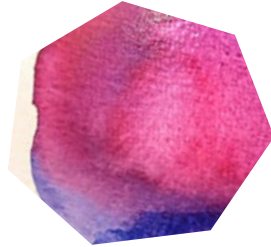
Ulkoasu ja taitto: Riikka Kontio, Sisältötoimisto Waria

Paino: Monetra Oulu Oy Painatuspalvelut 2021

SISÄLLYS

Tausta	4
Käsitteen määrittely	7
Suositukset ja perustelut	12
Lait	12
Ministeriöiden suositukset	13
Tulevaisuuden sote-uudistus	13
Laatusuositus ikääntyneen väestön palveluille	14
Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointisopimus 2019–25	14
Oulun Kaupunkistrategia 2026	14
Oulun Kulttuuristrategia 2020–30	15
Hyvinvointikertomus	17
Maailman terveysjärjestön WHO:n suositukset	18
Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia	18
Taideosallistuminen vaikuttaa terveyteen ja hyvinvointiin monikanavaisesti	19
Taidetoiminnan taloudellisten vaikutusten arviointia	21
Valtakunnalliset rakenteet ja verkostot	24
ALLI-verkosto	24
Taikusydän	24
Kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämisen prosessi	26
Mitä on hyvinvointi?	29
Kulttuurihyvinvointitoimintaa mahdollistavia käytännön keinoja	30
100 minuuttia taidetta	30
Kaikukortti	30
Kulttuurisuositus, -lähete ja -resepti	32
Kohderyhmät ja toiminta Oulun sisäisissä palveluissa	35
Lapsiperheet, lapset ja nuoret	36
Erityistä tukea tarvitsevat ja työikäiset	42
Ikäihmiset	46
Henkilökunnan työhyvinvointi	50
Mittarit	52
Tea-viisari valtakunnallisena arvioinnin välineenä	52
Yhteenveto	55
Käsitteitä	59
Käytettyjä lähteitä ja linkit asiakirjoihin	61

KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMA

TAUSTA

Kulttuuriset oikeudet kuuluvat kaikille. Tämä todetaan YK:n ihmisoikeusjulistuksessa vuodelta 1948. Jokaisella on oikeus osallistua taiteisiin ja kulttuuriin, kehittää itseään ja yhteisöään niiden avulla sekä mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti. Suomen perustuslaki ja Suomea sitovat ihmisoikeussopimukset toteavat saman.

Kansalaisten kulttuuriset oikeudet turvataan myös kuntien uudessa kulttuuritoimintalaissa 2019. Lain tavoitteena on edistää kaikkien väestöryhmien yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallistumista kulttuuriin, taiteeseen ja sivistykseen sekä vahvistaa väestön hyvinvointia, terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä taiteen ja kulttuurin keinoin. Lain tavoitteiden edistämiseksi kunnissa tulee tehdä yhteistyötä kunnan eri toimialojen välillä: asuinpaikka, ikä, sukupuoli,

terveydentila, toimintakyky, kieli, varallisuus tai etninen tai uskonnollinen tausta eivät saisi olla esteenä kulttuuriin osallistumiselle.

”Kulttuurista ja sosiaalista pääomaan lisääviä palveluja tarvitaan erityisesti silloin kun uhkana on sosiaalinen syrjäytyminen, eristäytyminen yhteiskunnasta, yksinäisyys, mielenterveydelliset haasteet, tai tarve lisätä elämän merkityksellisuuden tunnetta.”(Taidetta! Houni, Turpeinen, Vuolasto 2020)

Aihe on mitä ajankohtaisin.

Yhteisömuusikko Veli Jussi Vaismaa työssään Hiirosenkodilla. Kuva: Sanna Krook 2019.

Kulttuurista ja sosiaalista pääomaa lisääviä palveluja tarvitaan erityisesti silloin kun uhkana on sosiaalinen syrjäytyminen, eristäytyminen yhteiskunnasta, yksinäisyys, mielenterveydelliset haasteet, tai tarve lisätä elämän merkityksellisyyden tunnetta.

(Taidetta! Houni, Turpeinen, Vuolasto 2020)

Taide ja kulttuuri hyvinvoinnin edistäjinä

Oulun kaupunginhallitus hyväksyi syyskuussa 2019 taidetta ja kulttuuria edistävät keinot asukkaiden hyvinvoinnin edistämisen painopisteeksi. Näitä väestön terveyttä, osallisuutta ja yhteisölli-

syyttä lisääviä keinoja on otettava suunnitelmallisesti käyttöön mm. kulttuurihyvinvointisuunnitelman kautta. Painopisteenmukaiset, hyvinvointia edistävät toimenpiteet huomioidaan myös talousarvion ja käyttösuunnitelmien valmistelussa. Tammikuussa 2020 hyväksytty Oulun kaupungin kulttuuristrategia nostaa yhteisöllisyyden ja saavuttavuuden yhdeksi kehittämiskohdaksi ja kulttuurihyvinvointisuunnitelman tekemisen sen konkreettiseksi toimenpiteeksi. Oulun kaupungissa tehtävään kulttuurihyvinvoinnin kehittämistyöhön on siis vahva strategiata-son perustelu ja toimeksianto.

Suunnitelman tekoa varten nimettiin keväällä 2020 ydintyöryhmä, jossa oli edustajat kulttuuri- palveluista, hyvinvointipalveluista

Suunnitelman vastuhenkilöt eri palvelualueilta:

Jaana Potkonen, vastaava tuottaja, Kulttuuripalvelut
Arja Huotari, kulttuuripalvelupäällikkö, Kulttuuripalvelut
Merja Halonen, palvelupäällikkö,
Erityisryhmien asumis- ja päiväpalvelut
Maria Vahtola, palvelupäällikkö, Ikäihmisten hyvinvointi
Hiirosenkodin ympärivuorokautiset palvelut
Susanna Lähde, palvelupäällikkö, Kaakkurin hyvinvointikeskus
Kulttuurihyvinvoinnin kehittämissyhmä eli Kulta-tiimi

ikäihmisten palveluista, erityisryhmien sosiaalipalveluista ja hyvinvointikeskuksista.

Terveyspalvelujen vastualueen osalta kulttuurihyvinvoinnin kehittäminen kytkeytyi tässä vaiheessa Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin Tulevaisuuden sairaalan taideohjelmaan, eikä edustajaa siltä puolelta ollut mukana.

Valtakunnallinen koronaepidemia hidasti työn etenemistä, mikä antoi mahdollisuuden pohdita kokonaisuutta syvemmin ja tunnistaa kunnallisen toimijan kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämisprosessin vaiheita sekä toiminnan mahdollistamisen edellytyksiä. Suunnitelmassa esitetään eri kohderyhmille suunnattuja käytännön toimenpide-ehdotuksia ja toiminnan mittareita taulukkomuodossa. Lisäksi esitetään lyhyesti suunnitelman täytäntöönpanoehdotus sekä vaadittavia toimenpiteitä toiminnan juurruttamiseksi. Suunnitelma kohdistuu Oulun kaupungin omiin palveluihin ja kaupungin työntekijöihin.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on prosessinomainen kehittyvä asiakirja, jonka tavoitteena on hyvinvointia lisäävän taide- ja kulttuuritoiminnan juurruttaminen osaksi hyvinvointipalveluja ja kulttuuripalveluja Oulun kaupungissa.

Kehittyvä asiakirja

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on prosessinomainen kehittyvä asiakirja, jonka tavoitteena on hyvinvointia lisäävän taide- ja kulttuuritoiminnan juurruttaminen osaksi hyvinvointipalveluja ja kulttuuripalveluja Oulun kaupungissa. Tarkasteluajanjakso on vuosilla 2021–26. Suunnitelmaa päivitetään mahdollisuuksien mukaan kahden vuoden välein huomioiden TEA-viisarin tulokset ja kaupungin hyvinvointikertomus.

Schjerfbeck-kodin asukkaat Joulumaa-taideprojektia toteuttamassa. Kuva: Sanna Krook 2020.

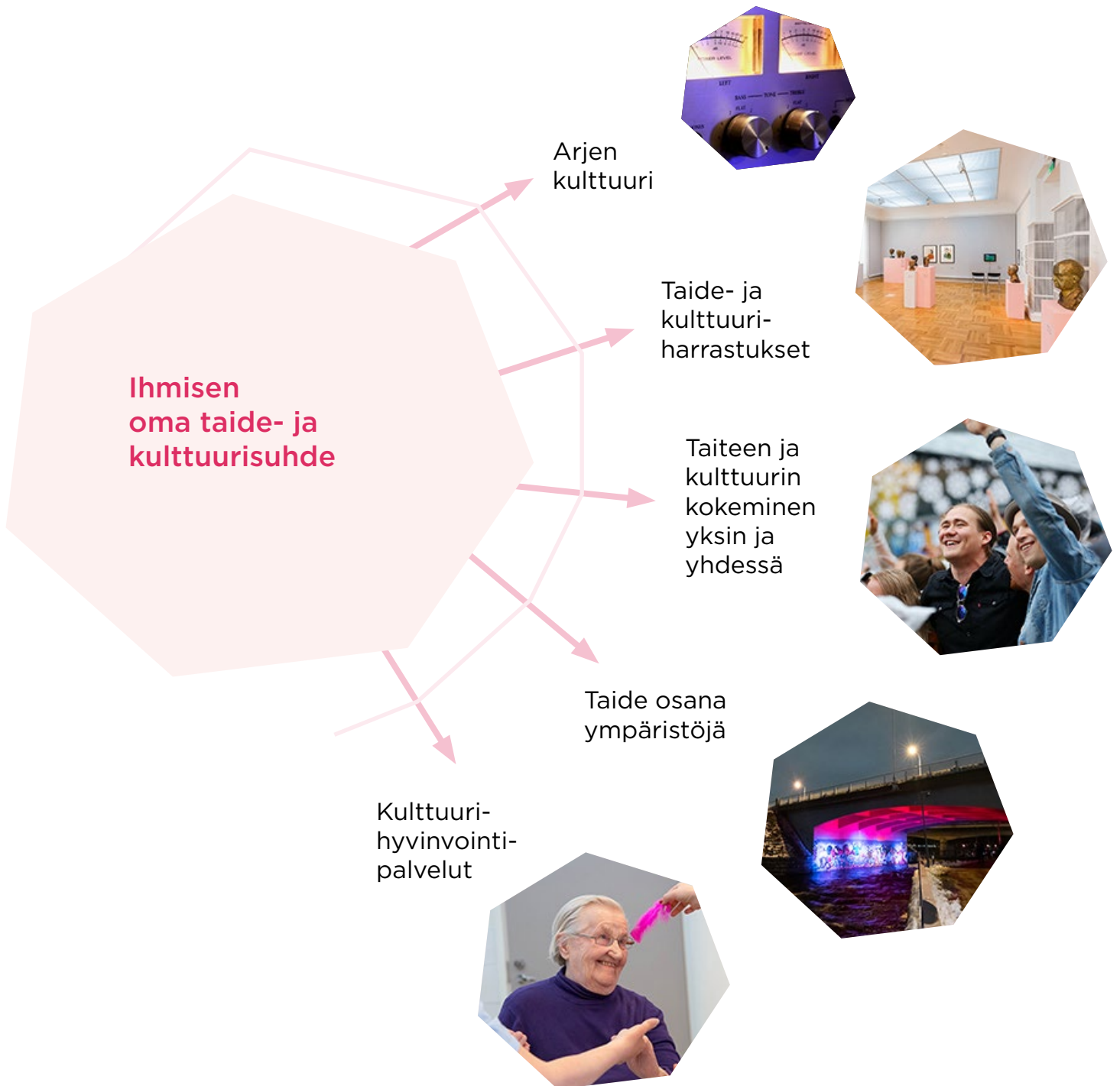
KÄSITTEEN MÄÄRITTELY

Kulttuurihyvinvointi on monitahoinen uusi ilmiö sekä käsite, joka on vakiintunut 2010-luvulla kattokäsitteeksi puhuttaessa taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista sekä laajemmin ihmisen kulttuurisista oikeuksista. Käsitteen sisältö on muovautunut ilmiön kehittyessä. Ytimessä on koettu hyvinvointi ja hyvä elämä kulttuurin ja taiteen parissa sekä välityksellä. Kyse on taideharrastamisesta eri muodoissa: kokijana, tekijänä ja osallistujana.

Henkilökohtainen taide- ja kulttuurisuhde on kaiken perustana. Kulttuurin ja taiteen vaikutusten kokeminen perustuu jokaisen

henkilökohtaiseen taidesuhteeseen, joka elämän aikana on syntynyt. Mitä vahvempi ja kiinteämpi suhde, eli mitä enemmän henkilön historiassa on omakohtaisia kokemuksia taiteesta ja kulttuurista, sitä väkevämpi ja voimakkaampi vaikutus on. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö taide vaikuttaisi myös ensikertalaiseen. Koskaan ei ole liian myöhäistä päästä osalliseksi taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. Mutta mitä vahvempi taidesuhde on, sitä paremmin henkilö kykenee hyötymään taiteen vaikutuksista ja havaitsemaan taidetta ympäristössään. (Lilja-Viherlampi, Rosenlöf 2018)

KULTTUURIHYVINVOINNIN ULOTTUVUUKSIA

Lähde: taikusydän.fi

**Tulevaisuuden visiossa taiteen ja kulttuurin
ajatellaan olevan itsestään selvä osa
kokonaisvaltaista hyvinvointiajattelua.**

Kulttuurihyvinvointipalvelut ovat asiakas- ja tarvelähtöisiä, kohde-ryhmälleen räätälöityjä palveluja ja toimintaa, joilla on julkilausuttu terveyttä ja hyvinvointia edistävä tavoite. Ne suunnitellaan moniammatillisesti yhdessä kulttuuri- ja taidealan sekä sosiaali- ja terveysalan toimijoiden kanssa. Kohde-ryhmä otetaan suunnitteluun mukaan mahdollisuuksien mukaan.

Kulttuurihyvinvointi on tuore näkökulma mm. kulttuuri-, kirjasto-, kasvatusta-, sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseen. Kunta tai järjestö voi toiminnassaan miettiä, miten sen tuottamat palvelut hyödyntävät kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksia sekä niihin liittyvää moniammatillista yhteistyötä osallisuuden, yhteisöllisyyden sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä.

Kulttuurihyvinvointitoimiala käsittää koko sen kentän, joka tutkii, kehittää ja kouluttaa taiteeseen ja kulttuuriin liittyvää osaamista ja toimintatapoja, joissa rakennetaan ja sovelletaan eri taiteenalojen sekä terveys- ja hyvinvointialojen yhteistyötä. Tässä eri alojen välisessä yhteistyössä kehitetään uutta osaamista sekä tulevaisuuden monialaisia ammatteja ja työnkuvia. Tulevaisuuden visiossa taiteen ja kulttuurin ajatellaan olevan itsestään selvä osa kokonaisvaltaista hyvinvointiajattelua.

Etsivä kulttuurityö on ennakoivaa, korjaavaa ja varhaista puuttumista. Kysymys on niiden ihmisten tunnistamisesta, jotka hyötyisivät ohjaamisesta taiteen ja kulttuurin pariin. Etsivää kulttuurityötä voidaan toteuttaa esim. osana oppilashuoltoa, kotihoitoa tai ikäihmisten kuntoutusta. (Taidetta! Houni, Turpeinen, Vuolasto 2020)

Osallistumisen esteet voivat liittyä aisteihin, viestintään, ymmärtämisen vaikeuteen, asenteisiin, fyysiseen sukupuoleen tai sosiaalisiin tai taloudellisiin tekijöihin.

Saatavuus ja saavutettavuus

Kulttuuripalvelujen **saatavuudella** tarkoitetaan sitä, kuinka paljon ja minkälaisia kulttuuripalveluita on tarjolla.

Saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, miten hyvin kulttuuripalvelut ovat erilaisten ihmisten käytettävissä osallistumisen esteistä huolimatta. Osallistumisen esteet voivat liittyä aisteihin, viestintään, ymmärtämisen vaikeuteen, asenteisiin, fyysiseen sukupuoleen tai sosiaalisiin tai taloudellisiin tekijöihin. (Taidetta! Houni, Turpeinen, Vuolas-
to 2020)

KULTTUURIHYVINVOINTI- PALVELUN TAVOITTEENA VOI ESIMERKIKSI OLLA

- tukea ikääntyneen asumista kotona yhteisötaiteen keinoin
- vahvistaa vanhempien ja lapsen varhaista vuorovaikutusta neuvolassa sanataiteen keinoin
- parantaa pitkäaikaistyöttömän toimintakykyä taide-työpajassa
- lisätä nuoren osallisuutta forum-teatterin keinoin
- Palveluohjauksessa kulttuurihyvinvointipalvelut huomioidaan osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen palveluita kaikissa ikäryhmissä.
- Kulttuurihyvinvointipalvelut eivät korvaa terveys- ja sosiaalialan hoitomuotoja, mutta ovat kokonaisvaltaisen elämän ja hyvinvoinnin oleellinen osa.
- Kulttuurihyvinvointipalveluja toteutetaan esimerkiksi erilaisissa sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja palveluyksiköissä, jolloin palvelut kohdistuvat etenkin lapsiin ja nuoriin, vammaisiin sekä vanhuksiin.

TYÖKALUINA KULTTUURIHYVINVOINNIN PORTAAT

Lähde: Eeva Mäkinen & Tiina Riekkinen

Aistihuone vammaisten ja kehitysvammaisten päivätoimintakeskuksessa Hanhilehdossa. Kuva: Sanna Krook 2020.

Kari Södön veistos Pikisaaren ympäristötaidereitillä, Pikisellä Polulla. Kuva: Sanna Krook 2019.

SUOSITUKSET JA PERUSTELUT

Lait

Kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämiseksi löytyy lainsäädännöllinen perusta useista eri laeista. Laki Kuntien kulttuuritoiminnasta tuli voimaan 1.3.2019. Se vahvistaa kulttuurin roolia kunnan toiminnassa ja perustelee kulttuurin merkitystä ja asemaa kunnan peruspalveluna. Lain 3 §:ssä kunnan tehtävistä todetaan muun muassa seuraavaa: Kohta 1) Kunnan tehtävänä on edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta

ja monipuolista käyttöä, sekä kohta 6) edistää kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa. Lisäksi muistakin laeista löytyy perusteita toiminnalle. Sosiaalihuoltolain 1 §:ssä todetaan lain tehtäviksi 1) edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta; 2) vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta; 3) turvata yhdenvertaisin perus-

Ministeriön suositukset velvoittavat maakuntia ja kuntia parantamaan taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa

tein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet. Lisäksi Terveydenhuoltolain 2 §, Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista ja Kirjastolaki puoltavat toimintaa.

Ministeriöiden suositukset

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointia ja terveyttä lisäävien vaikutusten tunnistamista ja niiden saamista osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita on Suomessa kehitetty hallitustason Taiku- (Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia) toimintaohjelmissa vuodesta 2010 lähtien. Työn jatkuminen eri hallitusohjelmissa kertoo sen tärkeydestä. Suomi onkin kansainvälisesti tarkastettuna yksi Euroopan kehittyneimpiä maita siinä, miten kulttuurihyvinvoinnin hallinnonrajat ylittävä kehittämistoiminta on huomioitu eri ministeriöiden ohjelmissa ja linjauksissa.

Ministerit Saarikko STM:stä ja Terho OKM:stä julkaisivat yhteiset maakunnille ja kunnille kohdenneet suositukset taiteen käytöstä osana sosiaali- ja terveyshuoltoa ja terveyden edistämistä joulukuussa 2018. Ministeriön suositukset velvoittavat maakuntia ja kuntia parantamaan taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa.

MINISTERIÖIDEN TOIMENPIDESUOSITUKSET KUNNILLE

- Varmistettava poikkihallinnollinen yhteistyö kunnan sisällä.
- Laadittava taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta koskevat tavoitteet, joihin sisältyy suunnittelu, toiminta ja seuranta.
- Varattava suunnitelmallisesti määräraha sosiaali- ja terveydenhuollon budjettiin taide- ja kulttuuritoimintaan.

Tulevaisuuden sote-uudistus

Pohjois-Pohjamaa on mukana kansallisessa kehittämistyössä. Uudistuksen eteenpäin viemiseksi on perustettu POPsote-hanke, jossa kaikki maakunnan kunnat ja sote-organisaatiot ovat mukana. Tavoitteena on parantaa sote-palvelujen saatavuutta ja palvelukemusta.

Työtä tehdään Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmassa ja siihen tiiviisti liittyvässä rakenneuudistushankkeessa. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma koostuu neljästä kehittämisohjelmasta: Lasten, nuorten ja perheiden palvelut, Mielenterveys- ja päihdepalvelut, Ikäihmisten palvelut ja Hoitotakuu. Rakenneuudistushankkeeseen kuuluu oma hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osio ja sen sisällä neljä erillistä teemaa. Yksi niistä on kult-

tuurihyvinvointi. Tavoitteena on jalkauttaa teemojen hyviä käytänteitä osaksi maakunnan tulevia so- tekeskuksia, jakaa tietoa sekä vah- vistaa osaamista. Työtä koordinoi Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoito- piiri. Sosiaali- ja terveysterveystoimet siirtyvät maakuntaan, ja yhdyspin- ta maakunnan ja kunnan välillä on varmistettava palveluketjujen tur- vaamiseksi.

Laatusuositus ikääntyneen väestön palveluille

Sosiaali- ja terveysministeriö jul- kaisi lokakuussa 2020 yhdes- sä Kuntaliiton kanssa laatiman- sa Laatusuosituksen ikääntyneen väestön palvelujen parantamiseksi 2020–23. Laatusuositus on tar- koitettu väestön ikääntymiseen varautumiseen ja iäkkäiden palve- lujen kehittämiseen. Suositus luo pohjaa ikäystävälliselle yhteiskun- nalle. Laatusuosituksen valmiste- lussa on hyödynnetty käytettävissä olevaa tutkimustietoa. Kulttuuri ja taide on huomioitu ennaltaeh- käisevänä toimintana ikääntyvän väestön terveyden ja toiminta- kyvyn edistämässä sekä hyvän elämänlaadun ylläpitämisessä. Suosituksissa kehoitetaan kun- tia lisäämään taidetta ja kulttuu- ria ikääntyvän väestön terveyden edistämiseksi.

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointisopimus 2019–25

Pohjois-Pohjanmaan kunnat sekä sosiaali- ja terveydenhuollon kun- tayhtymät, Pohjois-Suomen alue- hallintovirasto, Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Pohjan-

maan liitto ovat solmineet kump- panuussopimuksen, jossa ilmai- sevat halunsa edistää ja kehittää pohjoispohjalaisten ihmisten hy- vinvointia. Yhteiseksi päämääräksi vuoteen 2025 on asetettu: Pohjois- pohjalaisten ihmisten hyvinvointi, hyvä arki ja elämä. Kumppanuus- lupauksen kautta sopimusosapuo- let ovat lupautuneet laajaan ja mo- nialaiseen hyvinvointityöhön ja eri hallinnonalojen yhteistyön vahvis- tamiseen. Kulttuurihyvinvointi ja kulttuurihyvinvointiverkosto ovat kiinteänä osana tätä työtä ja maa- kunnallista hyte-ekosysteemiä.

Oulun Kaupunkistrategia 2026

Oulun kaupungin arvot rohkeus, reiluus ja vastuullisuus luovat vah- van perustan kulttuurihyvinvointi- toiminnan kehittämiseksi. Rohkeat valinnat paremman tulevaisuuden puolesta, uskallus kokeilla uutta ja luopua vanhasta, reiluus ottaa toi- set huomioon ja suhtautua kaik- kiin ennakkoluulottomasti ja ar- vostaen sekä vastuullisuus edistää kestävä elämäntapaa ovat kaik- ki asioita, joita tarvitaan ja jotka edesauttavat taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten saamista osaksi kaupungin hyvinvointipal- velun rakenteita. Oulun Kaupun- kistrategiassa todetaan lisäksi, että hyvinvointi kuuluu kaikille ja että mahdollistamme ihmisten koh- taamisen ja yhteisöllisen toimin- nan sekä luomme yhdessä uutta. Oulun kaupunki hakee Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuonna 2026. Tämän Kulttuurihyvinvointi- suunnitelman tavoitteet täydentä- vät omalta osaltaan kulttuuripää- kaupunkihankkeen tavoitteita.

Hiirosenkodin askarteluohjaaja Kristiina Rajala ja tanssitaiteilija Päivi Mettovaara liikuttavat talon asiakasta. Kuva: Juuso Haarala.

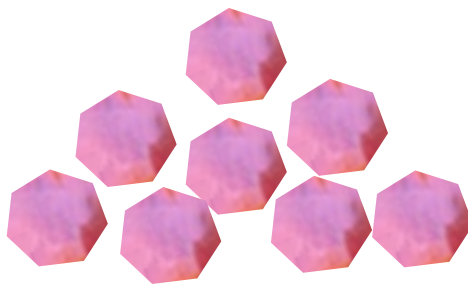
Oulun Kulttuuristrategia 2020–30

Tämän suunnitelma tarkoittaa Oulun kaupungin kulttuuristrategiassa esitettyjä tavoitteita ja toimenpiteitä. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma korostaa kulttuuristrategian pehmeitä arvoja, joissa taiteen ja kulttuurin nähdään tuottavan positiivisia sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia kaupunkiin, lisäävän ihmisten hyvinvointia ja rakentavan sosiaalisia turvaverkkoja. Kulttuuri luo hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä kaikille ikäryhmille kaikkialla Oulussa ehkäisten eriarvoistumista. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma täydentää Kulttuuristrategian kolmesta

tavoitteesta kahta: kulttuuri paikan rakentajana sekä kulttuuri yhteisöllisyyden rakentajana. Kulttuuristrategia vahvistaa kaikkien oikeutta ja mahdollisuutta osallistua kulttuurin tekemiseen ja kokemiseen. Saavutettavuuden edistämiseksi huomioidaan eri väestöryhmien tarpeet ja kehitetään yleisötyötä uusien yleisöjen tavoittamiseksi. Kohdennetuilla kulttuuripalveluilla parannetaan osallisuutta ja vähennetään ikäihmisten sekä erityisryhmiin kuuluvien kuntalaisten yksinäisyyttä ja eriarvoistumista. Tilojen käyttöä monipuolistetaan monialaisella yhteistyöllä koko Oulun alueella huomioiden erilaisten käyttäjien tarpeet.

Oulun taidemuseossa on järjestetty sinkkuiltoja ja museokaveritreffejä. Kuva: Riikka Kantinkoski.

HYVINVOINTIKERTOMUS

Hyvinvoinnin edistäminen on yksi kunnan perustehtävistä, jonka valmistelun ja suunnittelun tueksi tehdään kerran valtuustokaudessa laaja hyvinvointikertomus. Kulttuurin rooli hyvinvointikertomuksissa on usein kunnissa vielä suhteellisen pieni, eikä sitä välttämättä ole erikseen mainittu. Kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatiminen ja seuranta sopii osaksi hyvinvointikertomustyötä. Tällöin taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä tulevat päättäjille ja toimeenpaneville virkamiehille näkyviin.

Voimassa olevan hyvinvointikertomuksen (2017–21) sekä erilaisten tietolähteiden pohjalta voidaan tiivistää Oulun alueella asuvien eri ikäryhmien hyvinvoinnin haasteita:

- **Ikäihmisillä:** yksinäisyys ja jääminen kotiin, kaverin tai saattajan puute.
- **Työikäisillä:** työttömyys, toimeentulo-ongelmat ja näköalattomuus.
- **Nuorilla:** yksinäisyys, mielen-terveysongelmat, työttömyys, toimeentulo-ongelmat, näköalattomuus.
- **Lapsilla:** ei ole varaa harrastuksiin (perheen toimeentulo-ongelmat), vanhempien tuki puuttuu.
- **Eri-ikäisryhmillä:** liikkumisen haasteet ja esteelliset tilat, avustajan saamisen haasteet.

Näihin haasteisiin on mahdollista vaikuttaa taiteen ja kulttuurin keinoin.

MAAILMAN TERVEYSJÄRJESTÖN WHO:N SUOSITUKSET

Maailman terveysjärjestö WHO julkisti ensimmäisen taiteen, terveyden ja hyvinvoinnin yhteyksiä käsittelevän tutkimuskatsauksen marraskuussa 2019 Helsingissä. Tämä tutkimuskooste kattaa yli 900 tutkimusraporttia, jotka käsittelevät 3000 yksittäistä tutkimusta Pohjoismaista, Englannista ja Venäjältä. Kyseessä on laajin tähän mennessä tehty kartoitus taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista. Sen mukaan kulttuurin ja taiteen vaikutukset ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen ovat kiistattomat. WHO:n raportti antaa konkreettiset suositukset Euroopan alueen jäsenmaille siitä, miten kulttuuri-, sosiaali- ja terveysala voidaan integroida terveyden ja hyvinvoinnin tueksi:

1) Taiteen ja kulttuurin merkitys sekä lisäarvo terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä tunnustetaan yleisesti.

- Tuetaan merkittävään tutkimusnäyttöön perustuvien toimenpiteiden käyttöönottoa, kuten taidetoiminnan sisällyttämistä muistihäiriöistä kärsivien henkilöiden arkeen ja yhteisöllisten taideohjelmien toteuttamista mielenterveyden tukemiseksi.
- Varmistetaan monipuolisten taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuus ja saavutettavuus kaikille väestö- ja ikäryhmille, erityisesti vähemmistöille.
- Taide- ja kulttuuriorganisaatiot ottavat terveyden ja hy-

vinvoinnin edistäminen strategiseksi osaksi työtään.

- Edistetään aktiivisesti yleistä tietoisuutta taideosallistumisen terveyshyödyistä.

2) Kulttuurihyvinvoinnin kenttä vaatii sektorirajat ylittävää monialaista yhteistyötä.

- Vahvistetaan kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalojen yhteistyökenteitä rahoittamalla toimintaa poikkisektorisesti.
- Vahvistetaan sote-sektorin lähetekäytäntöjä ottamalla kulttuurilähetemalli käyttöön.
- Tuetaan kulttuurihyvinvointiosaamisen sisällyttämistä terveydenhuollon ammattilaisten koulutukseen kliinisten-, henkilökohtaisten- ja vuorovaikutustaitojen parantamiseksi.

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia

WHO:n raportti jaottelee selkeästi taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset sairauksien ennaltaehkäisyyn, terveyden edistämiseen sekä sairauksien hallintaan ja niiden hoitoon. Tämän kattavan ja laajan tutkimusraportin mukaan on runsaasti näyttöä siitä, että taidetoimintaan osallistuminen voi auttaa parantamaan terveyttä ja hyvinvointia, ehkäistä lukuisia psyykkisiä ja fyysisiä sairauksia sekä hoitaa ja auttaa selviytymään useiden akuuttien ja kroonisten sairauksien kanssa. Osallistuminen

TUTKIMUSNÄYTÖN JAOTTELU WHO:N RAPORTIN MUKAAN

WHO:n raportin kiteytys Taikusydämen suomentamana

kulttuuriin ja taiteisiin kokijana ja tekijänä edistää terveyttä ja hyvinvointia sekä ennaltaehkäisee mahdollisia terveysongelmia. Osallis-

tuminen voi myös ehkäistä joitakin psyykkisiä ja fyysisiä sairauksia, auttaa sairauksien hoidossa ja niiden kanssa selviytymisessä.

Taideosallistuminen vaikuttaa terveyteen ja hyvinvointiin monikanavaisesti

Vaikutukset terveyteen ja hyvinvointiin ovat monikanavaisia. Taiteeseen, kulttuuriin ja taidetoimintaan osallistuminen aktivoi ihmisessä muun muassa aisteja, mielikuvitusta, tunteita, sosiaalisuutta ja fyysistä toimintaa. Niillä puolestaan on ihmiseen psykologisia, fysiologisia, sosiaalisia ja käyttäytymiseen liittyviä vasteita. Eri vasteista esimerkkejä ovat:

Yksilötasolla:

- parantunut itsetunto ja empatiakyky, tunteiden hallinta ja resilienssi
- vahvistunut yhteenkuuluvuuden tunne, yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemus
- kehittyneet yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, kyvyt sosiaaliin suhteisiin
- kyvykkyys pärjätä mielenterveyden haasteiden kanssa
- vahvistunut tunne onnellisuudesta ja elämänlaadun paranemisesta
- mielekkään tekemisen, terveiden elämäntapojen ja monipuolisen, eri taitoja kehittävän toiminnan lisääntyminen

Taiteeseen, kulttuuriin ja taidetoimintaan osallistuminen aktivoi ihmisessä muun muassa aisteja, mielikuvitusta, tunteita, sosiaalisuutta ja fyysistä toimintaa.

Osana hoitoa ja hoivaa:

- kohentuneet hoitotulokset esim. Parkinsonin sairaudessa ja dementian hoidossa
- paranemisprosessien edistyminen, fyysisten ja psykologisten oireiden lieventyminen
- rauhoittavien lääkkeiden sekä kipu- ja unilääkkeiden tarpeen väheneminen
- vuorovaikutuksen, kommunikation ja potilaslähtöisten hoitokäytänteiden vahvistuminen
- työyhteisön hyvinvoinnin, työtyytyväisyyden ja työssä jaksamisen lisääntyminen

Yhteiskunnan tasolla:

- kansanterveyden vahvistuminen
- taloudellisten kustannus- hyötyjen saavuttaminen
- työelämän tuottavuuden lisääntyminen.

Kuvataiteilija Anni Arffmanin Mielikuvitusmatka -teossarja ilahdutti pieniä asiakkaita Haukiputaan neuvolan odotusaulassa. Kuva: Helena Kaikkonen.

TAIDETOIMINNAN TALOUDELLISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTIA

Taiteen ja talouden tarkastelu rinnakkain on haastavaa niiden päämäärien erilaisuuden vuoksi. Jotta taide- ja kulttuuritoiminnan taloudellisia vaikutuksia voidaan tarkastella suhteessa ihmisten hyvinvoinnin tukemiseen ja terveyteen, taidetoiminnalle täytyy asettaa selkeät tavoitteet, joita voidaan mitata. Taiteen kokemuksellisia, ei-mitattavia päämääriä taas on vaikea muuttaa mitattaviksi luvuiksi, ja kokemuksia siitä on toistaiseksi vähän.

Taiteen ja talouden välisen suhteen näkeminen perustuu taustatietoon, arviointilaskelmiin ja immateriaalisen toiminnan ymmärtämiseen. Taidetoiminnan suunnitteluvaiheessa pitäisi pystyä huomioimaan talou-

dellinen investointi ja potentiaalisten tuottojen määrä.

Sosiaali- ja terveyssektorilla taiteen talousvaikutuksia voidaan tarkastella kolmessa eri toimintavaiheessa: 1) Ennaltaehkäise-

Investointi esimerkiksi asuinalueen taidetoimintaan vahvistaa sen alueen ihmisten hyvinvointia yhteenkuuluvuuden kokemusten kautta.

vään toimintaan liittyen, mikä on haastavin alue taloudellisten investointien suunnittelun kannalta; 2) Hoitovaiheen toiminnassa eri kohderyhmissä, mitä on helpompi seurata sairastavuusryhmän kustannusten kautta; 3) Kuntoutusvaiheessa, johon on mahdollista suunnata konkreettista tiedon kartoitusta esim. toimintakykyymmittäneiden avulla.

Investointi yhteisöllisyyteen

Taidetoiminta lisää yhteisöllisyyttä ja mielenterveyttä. Investointi esimerkiksi asuinalueen taidetoimintaan vahvistaa sen alueen ihmisten hyvinvointia yhteenkuuluvuuden kokemusten kautta. Talouden näkökulmasta tällaisella toiminnalla syntyviä potentiaalisia säästöjä voi laskea tunnistamalla niiden sairauksien kustannukset, joissa suurella todennäköisyydellä yksinäisyydellä on merkittävä vaikutus. Pitkäkestoisessa seurannassa on mahdollisuus löytää toimintaan investoidun ja tuoton välisen suhteen välinen lopputulos. Investointeja taidetoimintaan on mielekästä tutkia pitkäaikaisena vaikutuksena ja kestävän talouden näkökulmasta.

Vaikutukset työyhteisössä

Työyhteisössä tapahtuva taide-toiminta voi tuottaa nopeastikin hyödyksi luettavia asioita, esim.

kasvavan luovuuden ja vuorovaikutuksen paranemisen aikaansaamat muutokset työn tuottavuudessa ja työilmapiirissa. Työntekijöiden tuottavuutta parantaa eniten vähentyneet sairauspoissaolot. Kestävän talouden näkökulmasta työssäkäyviin kannattaa siis investoida ennaltaehkäisevää taidetoimintaa. Yhtenäisten indikaattorien laatiminen selkeyttää taloudellisen tuloksen laskemista. Ennaltaehkäisevä taidetoiminta on talouden kannalta paras investointi pitkällä aikavälillä.

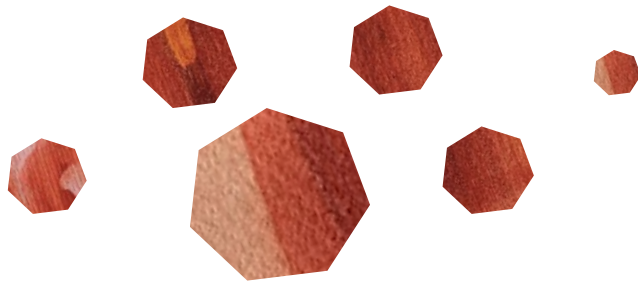
SROI ELI SOCIAL RETURN ON INVESTMENT

Tämä Englannissa kehitetty rahoitusmalli pyrkii laskemaan niitä taloudellisia tuottoja, joiden toiminta on ensisijaisesti aineettoman toiminnan ympärillä kuten osallisuudessa ja osallistumisessa. Siinä pyritään rahana ilmaistun vaikuttavuuden saavuttamiseen. Tuottamisen aiheuttamat kustannukset suhteutetaan laskemalla hyötyjen ja kustannusten osamäärä. (Houni 2019)

(Taidetoiminta talouden tukija sosiaali- ja terveyssektorilla, Houni 2019. WHO: Fancourt, D. & Finn, S. (2019). Sitran tietokortit 2018.)

Myllyojan taideneuvolassa vahvistetaan vanhempi-lapsi-suhdetta. Kuva: Sanna Krook, 2020.

VALTAKUNNALLISET RAKENTEET JA VERKOSTOT

Kulttuurihyvinvointitoimintaa kehitetään valtakunnallisella ja alueellisella tasolla. Kulttuurihyvinvointiala vaatii kehittyäkseen poikkihallinnollista ja monitoimijaista yhteistyötä sekä laajaa verkostoitumista. Tämä todentuu valtakunnallisissa toimijaverkostoissa, joille tunnusomaista on halu kehittää toimintaa yhdessä, jakaa osaamista ja hyviä käytäntöjä avoimesti toisia tukien.

AILI-verkosto

Oulun kaupunki kuuluu valtakunnalliseen Ikäihmisten kulttuurihyvinvointia kehittävään AILI-verkostoon, joka muodostuu 13 kunnan kulttuuri- ja vanhuspalveluiden asiantuntijoista. Kuntien vanhuspalveluiden ja kulttuuripalveluiden välinen yhteistyö, osaamisen kehittäminen sekä tiedonvälitys ovat AILIn ydinaluetta. Verkosto vahvistaa kunnissa toteutettavaa kulttuurista vanhustyötä ja ikäystävällisiä kulttuuripalveluita kehittäen näitä valtakunnalliseen yhteistyöhön, keskusteluun, oppimiseen sekä tiedon ja toimintamallien jakamiseen.

Taikusydän

Turussa sijaitseva Taiteen ja hyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste Taikusydän (2015-) kokoaa yhteen hyviä toimintamalleja sekä tutkimus- ja hanketietoa, kytkee alan ammattilaisia toisiinsa, koordinoi kulttuurihyvinvoinnin laajaa kenttää ja tekee vaikuttamistyötä. Taikusydämen toiminta jalkautuu alueille neljäntoista alueverkoston avulla, jotka toimivat kuudentoista maakunnan alueella. Oulun kaupunki toimii aktiivisena jäsenenä Taikusydän-verkostossa sekä Pohjois-Pohjanmaan kulttuurisen hyvinvoinnin kehittämisen POP-

Mirja Ylinärä Tiernan koulun kulttuuriyhdyshenkilö ja kuvataiteen opettaja kuvaamataidon tunnilla oppilaansa kanssa. Tiernan koulu on erityiskoulu, joka toimii 11 eri toimipaikassa. Kuva: Sanna Krook 2020.

kulta-verkostossa, joka on yksi Taikusydamen alueverkostoista.

Tässä kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa on hyödynnetty näitä valtakunnallisia kulttuurihyvinvoinnin verkostoja ja sitä kehittämistyötä, jota Suomessa tähän teemaan liittyen jatkuvasti tehdään. Toimenpiteissä näkyvät valtakunnalliset ja kansainväliset kulttuurihyvinvoinnin linjaukset, jotka ovat nousseet esille mm. Taikusydan-verkoston kokouksissa

sekä Pohjois-Pohjanmaan kulttuurisen hyvinvointiverkoston työssä, samoin kulttuurisen vanhustyön AILI-verkoston tavoitteissa.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden ja kulttuuripalveluiden välinen yhteistyö, osaamisen kehittäminen sekä tiedonvälitys ovat verkostojen toiminnan ytimessä.

KULTTUURIHYVINVOINTITOIMINNAN KEHITTÄMISEN PROSESSI

Kun taiteen ja kulttuurin hyvinvointia lisäävät mahdollisuudet halutaan hyödyntää, keskeistä on kehittää moniammatillista yhteistyötä yli hallinto- ja toimialarajojen.

Oleellista on monialainen poikkihallinnollinen yhteistyö jo suunnitteluvaiheessa. Näin tunnistetaan erilaiset yhdyspinnat, joihin taidetta ja kulttuuria voidaan lisätä. Yhteiset yhdyspinnat on tunnistettava, jotta tiedetään, mihin toimintaa ja resursseja tulee kohdentaa. Yhdyspintojen tunnistamiseksi on tiedettävä taiteen ja kulttuurin käytön mahdollisuuksista. Tämä edellyttää monialaista yhteistyötä, asiantuntijuutta ja riittäviä resursseja johtotason suunnittelutyöhön sekä käytännön palvelujen ja toiminnan suunnitteluun sekä toteutukseen.

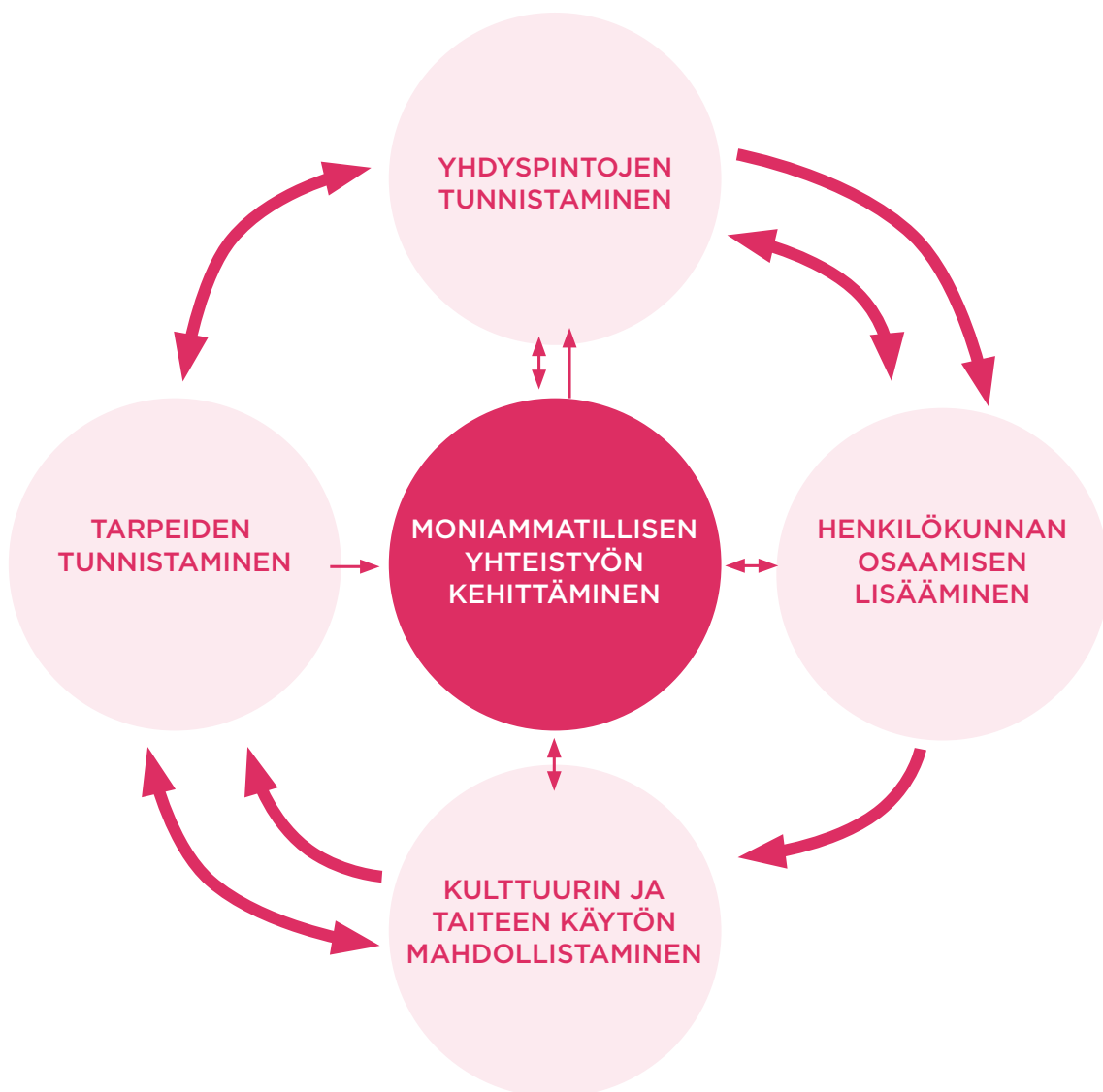
Kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämisen edellytyksenä on sellaisten arvovalintojen tekeminen, jotka mahdollistavat taiteen ja kulttuurin käytön kaupungin eri palveluissa.

Toimintaa kehitettäessä kohdeyhmän tarpeet tulee tunnistaa ja yhteiset tavoitteet nimetä. Tämä edellyttää hyvinvointipalvelujen henkilöstön kulttuuritietoisuuden lisäämistä, jotta he pystyvät tunnistamaan asiakaspinnassa ne yksilö- ja yksikkökohtaiset haasteet, joiden tukemiseksi taidetoiminta sopii. Tämä puolestaan vaatii hyvinvointipalvelujen henkilökunnan koulutusta ja jo olemassa olevan kulttuuriosaamisen näkyväksi tekemistä.

Organisaatiossa jo olevan kulttuuripotentialin käyttöönottoa voidaan lisätä kartoittamalla hoitohenkilökunnan taide- ja kulttuuriosaamista sekä huomioimalla se mahdollisuuksien mukaan myös uutta henkilöstöä rekrytoitaessa

Kulttuurihyvinvoinnin kehittämistyölle ja -toiminnalle on luotava rakenteet ja tarvittava johtaminen sekä nimettävä vastuuhenkilöt organisaation eri tasoille ja toimialueille. Näin mahdollistetaan taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset kuntalaisille, työntekijöille ja asiakkaille.

KULTTUURIHYVINVOINTITOIMINNAN KEHITTÄMISEN KEHÄ

KULTTUURIHYVINVOINTITOIMINNAN KEHITTÄMISEN PROSESSI

YHDYSPINTOJEN TUNNISTAMINEN	KULTTUURIN JA TAITEEN KÄYTÖN MAHDOLLISTAMINEN	HENKILÖKUNNAN OSAAMISEN LISÄÄMINEN
Poikkihallinnollisen yhteistyön lisääminen.	Tiedetään taiteen ja kulttuurin lisäävän hyvinvointia.	Kulttuuri- ja taideosaamisen painottaminen henkilökuntaa rekrytoitaessa.
Tunnistetaan taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet palvelujen suunnittelussa ja toimintojen kehittämisessä.	Tehdään arvovalintoja ja kohdennetaan resursseja hyvinvoinnin lisäämiseen.	Henkilökunnan kulttuurisen osaamisen kartoitus.
Luodaan ja tunnistetaan yhteiset tavoitteet.	Kehitetään kulttuurin lähipalveluita alueilla.	Kulttuurikoulutetaan tarvittavaa henkilökuntaa.
Nimetään vastuhenkilöt.	Monipuolistetaan tilojen käyttöä.	Kulttuuriyhdyshenkilöiden nimeäminen.
Kohderyhmän tarpeiden tunnistaminen		
Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen		
Johtotason suunnittelutyössä	Palvelujen suunnittelussa	Käytännön toteutuksessa

**Kehittämistyölle on luotava rakenteet,
tarvittava johtaminen ja seuranta.**

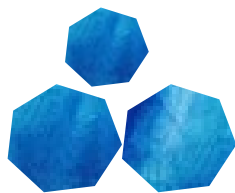
Minä, pohjoispohjalainen ihminen, voin hyvin silloin, kun koen eläväni hyvää arkea ja mielekästä elämää. Hyvinvointiini vaikuttavat jokapäiväiset arjen tarpeeni, askareeni, yhteisöni ja ympäristöt, joissa elän ja toimin. Toimintani ja arjen valintani vaikuttavat omaan, läheisteni ja tulevien sukupolvien hyvinvointiin. Toivon tulevani kuulluksi, nähdyksi, hyväksytyksi ja ymmärretyksi ihmisenä enkä yksittäisten tarpeideni kautta.

Mitä on hyvinvointi?

Resurssien kohdentaminen hyvinvoinnin lisäämiseksi kulttuurin ja taiteen käytön avulla edellyttää laajaa käsitystä hyvinvoinnista.

Hyvinvointi ei tarkoita ainoastaan pahoinvoinnin poissaoloa. Määritelmää voidaan tarkastella elämänlaadun käsitteen ja siihen liittyvien osa-alueiden kautta: psyykinen hyvinvointi, fyysinen toimintakyky ja toimivat sosiaaliset suhteet ja verkostot sekä ympäristön sovel-

tuvuus vaikuttavat koettuun elämänlaatuun. Hyvinvointiin vaikuttavat eri asiat eri ikäkausina, joten käsite on hyvä nähdä joustavana ja tunnistaa jokaisen oma henkilökohtainen vastuu hyvinvoinnista. Kulttuurihyvinvointiin liittyvä hyvinvointikäsite on laaja ja kattaa kaikki elämän osa-alueet. – Näitä on määritelty Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointikäsitteessä, joka on pohjana alueen hyvinvointisopimuksessa.

KULTTUURIHYVINVOINTITOIMINTAA MAHDOLLISTAVIA KÄYTÄNNÖN KEINOJA

100 minuuttia taidetta

Pirkanmaan kulttuurihyvinvointisuunnitelman yhteydessä on laadittu suositus, jonka mukaan jokaisella tulisi olla mahdollisuus osallistua taiteeseen ja kulttuuriin vähintään 100 minuutin ajan viikossa. Tämä on yksi prosentti ajasta viikossa. Tätä määrää esitetään kulttuuristen perusoikeuksien minimiksi, ja jokaisella ihmisellä toimintakyvystä, varallisuudesta, asuinpaikasta ja terveystilanteesta riippumatta pitäisi olla tähän mahdollisuus. Ihmisellä on itse vapaus määritellä, millaisesta sisällöstä hänen oma osallistumisensa taiteeseen ja kulttuuriin koostuu. Se voi koostua sekä taiteesta nauttimisesta kokijana että osallistumisesta taide- ja kulttuuritoimintaan tekijänä. Suositeltavaa on, että viikon aikana on molempia osallistumistapoja, sekä kokemista että tekemistä.

Kaikukortti

Oulun kaupungilla on käytössä valtakunnallisen mallin mukainen Kaikukortti-toiminta. Kaikukortin tavoitteena on parantaa taloudel-

lisesti tiukassa tilanteessa olevien nuorten, aikuisten ja perheiden mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään ja harrastaa taiteen tekemistä.

Kaikukortteja voivat saada Kaikukortti-verkoston kuuluvien sosiaali- ja terveydenhuollon tai kuntien hyvinvointitoimialan toimijoiden asiakkaat, jotka ovat vähintään 16-vuotiaita ja tiukassa taloudellisessa rahatilanteessa, eivätkä voi siitä syystä hankkia pääsylippuja tai kansalaisopiston kurssipaikkoja. Kaikukortilla voi hankkia maksuttomia pääsylippuja ja kurssipaikkoja kaikkiin niihin kulttuuripalveluihin, jotka kuuluvat valtakunnalliseen Kaikukortti-verkoston.

Kaikukortilla voi hankkia maksuttomia lippuja myös omille lapsille ja lastenlapsille samaan tilaisuuteen, johon on itsekin osallistumassa. Oulussa Kaikukorttia jaetaan erityisesti hyvinvointipalveluiden yksiköissä, mutta myös muissa Oulun kaupungin palveluissa, joissa kohderyhmään kuuluvia kuntalaisia asioi. Kaikukortin avulla halutaan parantaa kulttuurin ja taiteen saavutettavuutta ja ehkäistä eriarvoistumista.

Lumo Valoukot OYSin lastenosaston pihalla sekä Oysin sisäpihalla 12.11.2020. Lumo-valofestivaali peruttiin koronan vuoksi, mutta valoukot seikkailivat eri puolilla Oulua. Kuva: Sanna Krook 2020.

Kulttuurisuositus

WHO:n suosituksiin perustuen Suomen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos suosittelee omaehtoisen harrastamisen ja osallistumisen tukemista kulttuuriläheteellä tai -reseptillä.

Toiminnassa lääkäri tai hoitaja ohjaa potilaan osallistumaan erimuotoiseen taidetoimintaan useamman viikon ajan. Suomessa tämä kulttuuriin liittyvä lähetetoiminta ei ole vielä vakiintunutta. Britanniassa kulttuuriresepti (Arts on prescription) on ollut toiminnassa parikymmentä vuotta. Kulttuurire-

septi on osa laajempaa syrjäytymistä ehkäisevää lähetetoimintaa (Social Prescribing). Se on suunnattu potilaille, joilla on sosiaalista eristäytymistä tai psykososiaalisia haasteita. Kulttuurireseptillä tuettiin erityisesti mielenterveysongelmien hoitoa sekä kroonisten kipujen ja pitkäaikaisten sairauksien hallintaa. Britanniassa tämä kulttuuriresepti- ja kulttuurilähetetoiminta vähensi yleislääkärikäyntejä 37 % ja sairaalakäyntejä 27 % vuoden aikana. Kustannushyötyanalyysin mukaan tästä syntyi säästöjä 216 £ / potilas.

(Opher, 2011), (Houni, Turpeinen, Vuolasalo 2020)

KULTTUURISUOSITUSMALLIN KOLME TASOA

Kulttuurisuositus	Kulttuurilähete	Kulttuuriresepti
Hyvinvointia ja terveyttä edistävä ennaltaehkäisevä toiminta.	Hyvinvointia ja terveyttä edistävä ja ongelmien ratkaisua tukeva toiminta.	Hyvinvointia ja terveyttä edistävä ja ongelmia hoitava toiminta.
Omaehtoista toimintaa, mahdollisesti yhdessä vapaaehtoisten kanssa.	Osallistavaa toimintaa ammattilaisen ohjauksessa.	Ohjattua toimintaa sote-taiteilija-työparin kanssa.
Itse asetetut tavoitteet. Osallistumista taide- ja kulttuuritoimintaan kokijana ja tekijänä.	Itse asetetut tai yhdessä ammattilaisen kanssa asetetut tavoitteet. Osallistumista taide- ja kulttuuritoimintaan pääasias- sa tekijänä.	Ammattilaisen kanssa asetetut räätälöidyt henkilökohtaiset ta- voitteet. Osallistumista toimin- taan voimavarojen mukaan te- kijänä, kokijana tai tarkkailijana.
Kulttuuri- ja taideharrastukset, konsertit ja esitykset, kolman- nen sektorin tarjoama perintein- nen kulttuuri- ja taidetoiminta.	Ammattilaisen ohjauksessa toteutuvaa taidelähtöistä toi- mintaa, jossa voi olla terapeut- tisia menetelmiä mukana. Usein ryhmätoimintaa. Esim. taide- neuvolatoiminta.	Yksilö- tai ryhmätoimintaa, joka on suunniteltu tietylle henkilö- lle tai kohderyhmälle tiettyyn pitkittyneeseen ongelmaan. Työparimenetelmä. Korkea ammattiosaaminen. Esim. päih- dekuntoutuksen asiakkaille.

Oulussa tehtiin valtuustoaloite kulttuurilähetemallin kehittämiseksi vuonna 2019, ja toukokuussa 2020 kaupunginhallitus päätti, että kulttuurisuositusmallia kehitetään sen eri muodoissa.

Tässä kulttuurisuositusmallissa on kolme eri toiminnan tasoa, jotka mukailevat sosiaali- ja terveystalouden liikennevalo-värikoodia. Vihreissä palveluissa korostetaan ennaltaehkäisevää toimintakulttuuria ja palvelutarpeiden ennakointia. Keltaisen tason palveluilla vahvistetaan elämänhallintaa ja toimintakykyä joko säännöllisesti tai lyhytaikaisesti jonkin ongelman tai vaivan hoitamiseksi. Punainen taso sisältää vaativia tai ympärivuorokautisia palveluja.

Kulttuurisuositusmallia tulee kehittää hyvinvointipalvelujen ja sivistys- ja kulttuuripalvelujen välisenä monialaisena yhteistyönä. Jakajatahoina voivat olla asiakaspinnassa toimivat terveys- ja sosiaalipalvelujen edustajat kuten kouluterveydenhoitajat, sairaanhoitajat, sosiaaliohjaajat, mielen- terveystalouden henkilökunta sekä muissa erityyppisissä palvelunohjaus- ja neuvontatehtävissä toimivat henkilöt.

**Kulttuurireseptillä pääsee säännöllisesti
kokoontuvaan suljettuun taideryhmään, joka on
suunniteltu moniammatillisesti ja kohderyhmän
tarpeet ja tavoitteet huomioiden**

Ennaltaehkäisevä Kulttuurisuositus

Vihreän alueen kulttuurisuositus tarkoittaa ohjaamista taidetoiminnan pariin. Suosituksen antajan ei tarvitse olla terveydenhoitoalan ammattilainen.

Kohderyhmän tuntemus ja mahdollinen henkilökohtainen kontakti riittävät: esimerkiksi suosituksen ikäihmiselle sopivasta teatteriesityksestä tai Luupin Senioriklubiin osallistumisesta voi saada ikäihmisen Aino-neuvonnasta. Palveluina toimivat kaikille avoimet yleiset kulttuuri- ja taidetapahtumat, joiden kuluista asiakas vastaa itse. Toiminta on ennaltaehkäisevää ja lisää erityisesti sosiaalista osallisuutta sekä ylläpitää mielenterveyttä.

Ryhmätoimintaan Kulttuurilähete

Keltaisen alueen kulttuuriläheteen voi antaa terveydenhuollon ja sosiaalihuollon henkilöstö sekä oppilas- ja opiskelijahuollosta.

Se voidaan antaa esimerkiksi lastenneuvolassa perheille, joilla on uupumusta tai ongelmia vuorovaikutuksessa, tai kouluterveydenhoitaja tai -kuraattori voi ohjata oppilaan kulttuuriharrastamisen pariin.

Kulttuuriläheteen antajalla on enemmän tietoa asiakkaan ongelmista, ja hän voi arvioida minkälaisesta taide- ja kulttuuritoiminnasta tämä erityisesti voisi hyötyä. Toiminta voi olla joko ryhmämuotoista ja tietylle kohderyhmälle suunniteltua, tai avoimempaa toimintaa, johon muutkin voivat osallistua. Kaikukortti-toiminta kuuluu tähän kategoriaan.

Kulttuurireseptitoiminta on asiakkaalle ilmaista

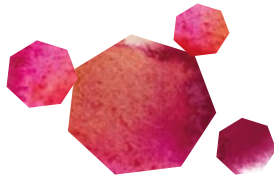
Punaisen alueen kulttuurireseptipalvelut vaativat eniten erikoisosaamista ja ammattitaitoa.

Asiakkaina voivat olla esimerkiksi paljon palveluita käyttävät mielen-terveyspotilaat. Kulttuurireseptillä pääsee säännöllisesti kokoontuvaan suljettuun taideryhmään, joka on suunniteltu moniammatillisesti ja kohderyhmän tarpeet ja tavoitteet huomioiden. Ryhmään osallistuminen on asiakkaalle ilmaista, ja hänen vointiaan arvioidaan ryhmän alussa ja lopussa.

Sairaalaklovnit kuuluvat tähän punaiseen luokkaan. Terveydenhuollon ja sosiaalihuollon henkilöstö voi antaa kulttuurireseptin potilaalle tilanteessa, jossa vaivan mahdolliset syyt saattavat johtua sosiaalisen osallisuuden puutteesta tai monimutkaisista terveyshaasteista.

Tiernan koulun kuvataiteen tunnilla tutkitaan värejä. Kuva: Sanna Krook 2020.

KOHDERYHMÄT JA TOIMINTA OULUN SISÄISSÄ PALVELUISSA

Lapsiperheet, lapset ja nuoret

- sivistys- ja kulttuuripalveluissa
- hyvinvointipalveluissa

Eriyistä tukea tarvitsevat

- vammais-
palveluissa
- mielenterveys-
palveluissa

Työikäiset

- päihde-
palveluissa
- työllisyys-
palveluissa
- kaupungin
omat työntekijät

Ikäihmiset

- kotona
- kaupungin
eri palveluissa

Lapsiperheet, lapset ja nuoret

Oulun kaupungissa on tehty lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, joka on Lastensuojelulain (417/2007 12§) mukainen asiakirja lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Suunnitelma ohjaa konkreettisesti kunnan hyvinvointi- ja lastensuojelupolitiikkaa. Sen avulla valtio myös seuraa lasten ja nuorten hyvinvointityötä ja lastensuojelun toteuttamista kunnissa. Kyseinen hyvinvointisuunnitelma on laaja-alainen ja koskee lasten ja nuorten kasvuoloja, hyvinvoinnin edistämistä, epäkohtien ehkäisemistä, vanhemmuuden tukea sekä lasten ja nuorten erilaisia palveluja.

Tässä kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa esitetyt kehittämistoimenpiteet täydentävät lasten ja nuorten palvelujen järjestämisohjelmassa linjattuja tavoitteita palvelujen suuntaamisesta ennaltaehkäiseviin ja kevyempiin palveluihin sekä tukeen arjen kasvu- ja kehitysympäristöissä poikkitoiminnallisena yhteistyönä.

Taide- ja kulttuuritoiminnan vieminen osaksi ennaltaehkäiseviä peruspalveluja vaatii kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämisen prosessin läpikäyntiä Oulun kaupungin lasten, nuorten ja perheiden eri palveluissa. Taide- ja kulttuuritoimintaa voidaan lähteä kehittämään osaksi palvelujen tarjontaa sisäisten valintojen kautta, osaksi jo olemassa olevaa toimintaa tai uusia palveluja kehittämällä. Palveluketjujen turvaaminen ja toiminnan oikea-aikaisuus ovat huomioon otettavia seikkoja. Kulttuurisuositus-toimintamallin kehittäminen ja liittäminen osaksi lasten ja nuorten palvelujen liikennevärimallia on esimerkki kulttuurihyvinvointitoiminnan viemisestä käytäntöön.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämisen edellytyksenä asiakaspinnassa ovat:

- Monialaisen ja poikkitoiminnallisen yhteistyön lisääminen palvelujen ja toimintojen suunnittelussa.
- Henkilökunnan osaamisen lisääminen liittyen taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin ja monikanavaisiin vaikutusmekanismeihin.

Liikkuva laulureppu -yhtye esiintyy lapsille Maakisessa Martinniemessä. Kuva: Sanna Krook, 2019.

**Yhtenä tavoitteena on lasten ja nuorten
syrjäytymisen ennaltaehkäisy
sekä toimintakyvyn tukeminen.**

Tavoitteita:

- Tunnistaa Oulun kaupungin organisaatiossa yhdyspintoja, joissa voidaan lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia taiteen ja kulttuurin keinoin.
- Lisätä henkilökunnan kulttuurisia valmiuksia.
- Lisätä asiakkaiden taide- ja kulttuurikokemuksia sekä tekijöinä että kokijoina.
- Lisätä taide- ja kulttuuritoimintaa varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa sekä harastustoiminnassa.
- Kehittää virtuaalisia kulttuuripalveluja.
- Syrjäytymisen ennaltaehkäisy sekä toimintakyvyn tukeminen.
- Osallisuuden ja osallistumisen tukeminen taiteen ja kulttuurin keinoin.
- Henkilökunnan kulttuurisia valmiuksia lisätään kouluttamalla tarpeen mukaan.
- Huomioidaan taide ja kulttuuriosaaminen henkilökuntaa rekrytoitaessa.
- Järjestetään osallistavia taide-työpajoja ja taideryhmiä lasten ja nuorten palveluissa.
- Järjestetään taidenäyttelytoimintaa hyvinvointikeskusten tiloissa.
- Huomioidaan taide ja kulttuuri osana tilojen ja ympäristön suunnittelua ja toteutusta.
- Kaikukortin tarjoamia mahdollisuuksia kehitetään osaksi (ryhmä)toimintaa eri palveluissa.
- Kehitetään kulttuurisuositusmallia.
- Lisätään taideneuvola-toimintaa alueilla.
- Lisätään taidetta ja kulttuuria mukaan mielenterveys- sekä ja päihdenuorten kuntouttavaan toimintaan sekä kuntouttavaan työtoimintaan.
- Toiminnan rahoitusta kehitetään suunnitelmallisesti ja siinä huomioidaan lahjoitusrahaston ja osallistavan budjetoinnin tarjoamat mahdollisuudet.

Toimenpiteitä:

- Lisätään poikkihallinnollista yhteistyötä. Nimetään tarvittavia yhdyshenkilöitä eri yksiköihin ja palvelualueille.
- Otetaan organisaation sisäinen kulttuuripotentiali käyttöön selvittämällä henkilökunnan taide- ja kulttuuriosaaminen osaamiskartoitusten avulla.

Vuonna 2016 tehdyn tutkimuksen mukaan jo 45 minuuttia kestänyt kuvataiteen tekeminen alensi 75 %:lla osallistuneista kortisoli- eli stressihormonitasoja riippumatta taiteellisesta lahjakkuudesta tai osaamisesta. Kuva: Sanna Krook.

Ehdotus toiminnan käytäntöön viemiseksi:

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman toimenpiteet otetaan käyttöön asteittain, ja toiminnan kehittäminen nähdään prosessina. Yhdyspintojen tunnistamiseksi nimetään tarvittavat vastuhenkilöt eri palveluyksiköistä ja palvelualoilta. Suunnitelma koskee lapsiperheitä, lapsia ja nuoria kaupungin eri palveluissa. Toiminnan käytännön kehittämistä, hyvien käytänteiden ja osaamisen jakamista varten perustetaan tarvittavia palvelualuekohtaisia kulttuurihy-

vinvointiverkostoja/-tiimejä niille palvelualueille, joihin taide- ja kulttuuritoimintaa halutaan lisätä, esimerkiksi neuvolapalveluihin. Lisäksi nimetään kulttuuriyhdyshenkilöitä eri yksiköihin tarpeen mukaan. Verkostojen vetovastuu on hyvinvointipalveluilla, joka tekee kiinteää yhteistyötä kulttuuripalvelujen kanssa. Tarkempi rakenne ja toiminta suunnitellaan erikseen. Vastuuhenkilöiden nimeämisellä ja verkostojen kokoamisella ennakoidaan tulevaisuuden sote-keskummallia ja turvataan toimiva yhteys kunnan ja keskusten välillä.

LAPSIPERHEET, LAPSET JA NUORET

TOIMINNAN PERUSTE	TAVOITE	TOIMENPITEET
Hallitusohjelma Ministeriöiden suositukset Kaupunginhallituksen päätös Laki kuntien kulttuuri-toiminnasta Oulun kaupungin ja hyvinvointipalvelujen strategiset linjaukset	Tunnistaa Oulun kaupungin organisaatiossa yhdyspintoja, joissa taiteen ja kulttuurin keinoin voidaan lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia.	Lisätään poikkihallinnollista yhteistyötä. Lisätään hyvinvointipalvelujen ja kulttuuripalvelujen henkilökunnan tietoa kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista. Huomioidaan taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet palvelujen suunnittelussa ja toimintojen kehittämisessä.
Oulun kaupunkistrategia Kaupunginhallituksen päätös Kulttuuristrategia	Lisätä lasten ja nuorten sekä perheiden kanssa työskentelevien valmiuksia kulttuurin ja taiteen käyttöön toteuttamiseksi	Järjestetään henkilökunnalle osallistavia taidetyöpajoja ja mahdollistetaan koulutukseen osallistuminen. Huomioidaan taide ja kulttuuriosaaminen henkilökuntaa rekrytoitaessa
Oulun Kaupunkistrategia Sivistysohjelma Kulttuuristrategia	Mahdollistaa kulttuurin ja taiteen käyttöä lapsille ja nuorille suunnatuissa palveluissa.	Kartoitetaan henkilökunnan kulttuuriosaaminen ja mahdollistetaan sen käyttäminen. Nimetään kulttuuriyhdyshenkilöt ja määritellään tehtävät. Käytetään lahjoitusrahaston varoja suunnitelmallisesti.
Kulttuuristrategia	Lisätä asiakkaiden taide- ja kulttuurikokemuksia sekä tekijöinä että kokijoina	Osallistavat työpajat lasten ja nuorten palveluissa. Taidenäyttelytoiminta Hyvinvointipalvelujen tiloissa Kaikukortin käyttö Kulttuurisuositustoiminnan kehittäminen palvelujen ohjaukseen, kouluterveydenhoitoon ja sosiaali- ja perhepalveluihin. Kehitetään kulttuurin lähipalveluja alueilla.
Sivistysohjelma Kulttuuristrategia	Lisätä taide- ja kulttuuritoimintaa varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa sekä harrastustoiminnassa.	Kulttuuripolkua laajennetaan joka luokka-asteelle jokaiseen kouluun. Taide- ja kulttuurikerhoja lisätään Suomen mallin mukaisesti osaksi koulujen harrastustoimintaa.
Oulun kaupunkistrategia Sivistysohjelma Kulttuuristrategia	Kehitetään kulttuurin lähipalveluita alueilla.	Huomioidaan taide ja kulttuuri osana tilojen ja ympäristön suunnittelua ja toteutusta. Otetaan suunnitteluvaiheeseen mukaan eri hallintoalojen edustajia.

TULOS	VASTUUTAHO	RESURSSI	MITTARIT
Toisten palvelualojen tuntemus kasvaa. Osataan nimetä mihin palveluihin ja toimintaan taidetta ja kulttuuria voidaan lisätä. Hyvinvointi lisääntyy.	Konsernipalvelut Hyvinvointipalvelut Sivistys- ja kulttuuripalvelut	Oulun kaupungin resursseja ohjataan tavoitteiden toteuttamiseksi.	Talous ja toimintasuunnitelmaan määritelty resurssit lapsiperheiden ja lasten ja nuorten kulttuuri-toiminnalle.
Henkilökunnan ymmärrys taiteen ja kulttuurin vaikutuksista lisääntyy. Tunnistetaan mitkä asiakasryhmät hyötyisivät taide- ja kulttuuripalveluista eniten.	Lasten ja nuorten palvelut Laajasti Kulttuuripalvelut	Työaika Koulutusmäärärahat	Koulutuksen toteutuma Osallistuneiden määrä.
Kulttuuria on enemmän käytettävissä erityisryhmien palveluissa. Henkilökunnan mahdollisuus käyttää omaa kulttuurista osaamista lisääntyy. Kulttuuriyhdyshenkilöt edistävät aktiivisesti taiteen ja kulttuurin käyttöä. Henkilökunnan työhyvinvointi kasvaa.	Hyvinvointipalvelut Kulttuuripalvelut	Työaika	Kulttuuriyhdyshenkilöiden määrä ja toiminta. Lahjoitusrahaston käyttö euroina kulttuuri-toimintaan.
Kulttuurin saavutettavuus paranee. Taiteen hyvinvointivaikutukset mahdollistuvat. Asiakkaita ohjataan ennaltaehkäisevien taide- ja kulttuuripalvelujen pariin.	Hyvinvointipalvelut Kulttuuripalvelut	Budjettirahoituksen suuntaaminen Työaika Lahjoitusrahasto	Hyvinvointipalvelujen yksiköissä järjestettyyn kulttuuri-toimintaan osallistuneiden määrä. Jaettujen Kaikukorttien määrä. Annettujen kulttuuri-suositusten määrä.
Kulttuurin saavutettavuus paranee. Lasten ja nuorten luovuus sekä kulttuurikompetenssi vahvistuu. Kouluviihtyvyys paranee	Sivistys- ja kulttuuripalvelut	Työaika Kulttuurikasvatusresurssit	Kulttuuri-toimintaan osallistuneiden lasten määrä.
Alueen asukkaiden hyvinvointi kasvaa. Tilojen käyttö monipuolistuu Kulttuurin saavutettavuus paranee.	Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut Hyvinvointipalvelut Sivistys- ja kulttuuripalvelut	Työaika	Toteutunut toiminta alueellisesti.

Tiernan koulun kuvataiteen tunnilla innostutaan laveeraamaan. Kuva: Sanna Krook 2020.

Erityistä tukea tarvitsevat ja työikäiset

Oulun kaupungin Sosiaalisen hyvinvoinnin vastuualue koostuu kahdesta palvelualueesta: Erityisryhmien sosiaalipalveluista ja Erityisryhmien asumis- ja päiväpalveluista. Mielenterveys- ja vammaispalveluissa taiteen ja kulttuurin hyvinvointia edistävällä toiminnalla on jo pitkät perinteet. Siellä toimintaa on kehitetty pikkuhiljaa niukoilla resursseilla. Oulun kaupungin palveluissa toimintaa voidaan edelleen kehittää tavoitteellisesti erityisryhmien sosiaalipalvelun alueilla: erityisryhmien palveluohjaus, keskitetyt perhepalvelut, lastensuojelupalvelut ja maahanmuuttajapalvelut. Näihin muun muassa kulttuurisuositusmallin käyttö voi soveltua hyvin.

Näiden vastuualueiden kulttuurihyvinvointipalvelujen sekä taide- ja kulttuuritoiminnan kehittäminen ja kohdentaminen osaksi toimintaa vaatii vahvaa ammattitaitoa, kohderyhmän tarpeiden laaja-alaista tuntemista ja monipuolista soveltavan taiteen osaamista ja koulutusta.

Toiminnan kehittämisen edellytyksenä asiakaspinnassa ovat:

- Monialaisen yhteistyön lisääminen palvelujen ja toimintojen suunnittelussa.
- Henkilökunnan osaamisen lisääminen liittyen taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin ja monikanavaisiin vaikutusmekanismeihin.

Tavoitteita:

- Tunnistaa Oulun kaupungin organisaatiossa yhdyspintoja, joissa voidaan lisätä erityisryhmien hyvinvointia taiteen ja kulttuurin keinoin.
- Parantaa erityisryhmien kanssa työskentelevien valmiuksia käyttää kulttuuria ja taidetta osana työtä.
- Lisätä asiakkaiden taide- ja kulttuurikokemuksia sekä tekijöinä että kokijoina.
- Lisätä henkilökunnan työhyvinvointia.

Toimenpiteitä:

- Erityisryhmien asumis- ja päiväpalvelujen ja sosiaalipalvelujen henkilökunnan kulttuurisia valmiuksia parannetaan kouluttamalla heitä tarpeellisin osin.
- Hoitohenkilöstölle tehdään osaamiskartoitus, jossa selvitetään kunkin yksikön mahdollisuudet kehittää omaa taide- ja kulttuuritoimintaansa sisältä käsin.
- Kulttuurisuositusmalli otetaan käyttöön erityisesti mielenterveyspalveluissa ja sosiaalisessa kuntoutuksessa.
- Henkilökuntaa rekrytoitaessa painotetaan taide- ja kulttuuriosaamista. Näin kartutetaan yksiköiden sisäistä osaamista.
- Lisätään osallistavia taidetyöpajoja ja esityksiä päivätoiminnassa.
- Lisätään taidelähtöisiä menetelmiä osaksi sosiaalista kuntoutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa.
- Kaikukortin tarjoamia mahdollisuuksia kehitetään osaksi ryhmätoimintaa. Nimetään kulttuuriyhdyshenkilöt ja määritellään heidän tehtävänsä.

- Huomioidaan taide ja kulttuuri osana tilojen ja ympäristön suunnittelua ja toteutusta.
- Toteutetaan räätälöityä työhyvinvointia lisäävää taide-toimintaa työntekijöille.
- Toiminnan rahoitusta kehitetään suunnitelmallisesti ja siinä huomioidaan lahjoitusrahaston ja osallistavan budjetoinnin tarjoamat mahdollisuudet.

Ehdotus toiminnan käytäntöön viemiseksi:

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman toimenpiteet otetaan asteittain käyttöön ja toiminnan kehittäminen nähdään prosessina. Toiminnan toteuttamiseksi nimetään kulttuurihyvinvoinnin yhdyshenkilöt hyvinvoinnin eri palvelualueille, kulttuuripalveluihin sekä yhdyskunta- ja ympäristöpalveluihin. Hyvien käytänteiden ja osaamisen jakamiseksi perustetaan sisäinen kulttuurihyvinvoinnin verkosto tai tiimi, joka kokoontuu säännöllisesti ja seuraa alan kehitystä ja kuumia mm. Taikusydämen kautta. Suunnitelma koskee erityisryhmien asiakkaita eri toimintaympäristöissä.

Toiminnan jalkauttamiseksi perustetaan kaupungin sisäinen mielenterveys-, päihde- ja vammaispalvelujen kulttuurihyvinvointiverkosto, johon nimetään tarvittavat vastuualuekohtaiset vastuuhenkilöt. Verkoston vetovastuu on erityisryhmien palveluilla, joka tekee kiinteää yhteistyötä kulttuuripalvelujen kanssa. Tarkempi rakenne ja toiminta suunnitellaan erikseen. Vastuuhenkilöiden nimeämisellä ja verkostojen kokoamisella ennakoitaan tulevaisuuden sote-keskusmallia ja turvataan toimiva yhteys kunnan ja keskuksen välillä.

ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAT TYÖIKÄISET JA MIELENTERVEYSKUNTOUTU

TOIMINNAN PERUSTE	TAVOITE	TOIMENPITEET
Hallitusohjelma Ministeriöiden suositukset Kaupunginhallituksen päätös Laki kuntien kulttuuri-toiminnasta Oulun kaupungin ja hyvinvointipalvelujen strategiset linjaukset	Tunnistaa Oulun kaupungin organisaatiossa yhdyspintoja, joissa taiteen ja kulttuurin keinoin voidaan lisätä työkäisten ja erityisryhmien hyvinvointia.	Lisätään hyvinvointipalvelujen ja kulttuuripalvelujen henkilökunnan tietoa kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista. Huomioidaan taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet palvelujen suunnittelussa ja toimintojen kehittämisessä. Lisätään poikkihallinnollista yhteistyötä.
Ministeriöiden suositukset Kaupunginhallituksen päätös	Parantaa erityisryhmien kanssa työskentelevien valmiuksia kulttuurin ja taiteen käytön toteuttamiseksi. Lisätä työhyvinvointia.	Mahdollistetaan henkilökunnan kulttuurikoulutukseen osallistuminen. Toteutetaan räätälöityä työhyvinvointia lisäävää taidetoimintaa työntekijöille. Painotetaan kulttuuri- ja taideosaamista henkilökuntaa rekrytoitaessa.
Oulun kaupunkistrategia Sivistysohjelma Kulttuuristrategia	Mahdollistaa kulttuurin ja taiteen käyttö erityisryhmien palveluissa.	Henkilökunnan kulttuurinen osaaaminen ja suuntautuneisuus kartoitetaan. Nimetään kulttuuriyhdyshenkilöt ja määritellään tehtävät. Käytetään lahjoitusrahaston varoja suunnitelmallisesti.
Kulttuuristrategia	Lisätä erityisryhmien ja työkäisten taide- ja kulttuuri-kokemuksia sekä tekijöinä että kokijoina	Osallistavat työpajat ja esitykset laitoksissa sekä päivätoiminnassa. Lisätään taidelähtöisiä menetelmiä osaksi sosiaalista kuntoutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa. Kaikukortin käyttö. Kehitetään ja käytetään kulttuuri-suositusta etenkin mielenterveyspalveluissa ja sosiaalisessa kuntoutuksessa.
Oulun kaupunkistrategia Kulttuuristrategia	Kehittää kulttuurin lähipalveluita alueilla	Huomioidaan taide ja kulttuuri osana tilojen ja ympäristön suunnittelua ja toteutusta. Otetaan suunnitteluvaiheeseen mukaan eri hallintoalojen edustajia.

TULOS	VASTUUTAHO	RESURSSI	MITTARIT
Toisten palvelualojen tuntemus kasvaa. Osataan nimetä mihin palveluihin ja toimintaan taidetta ja kulttuuria voidaan lisätä. Hyvinvointi lisääntyy.	Konsernipalvelut Erytisryhmien palvelut Sivistys- ja kulttuuripalvelut	Oulun kaupungin resursseja ohjataan tavoitteiden toteuttamiseksi	Talous- ja toimintasuunnitelmaan määritelty resurssit erityisryhmien ja työikäisten kulttuuritoiminnalle.
Henkilökunnan ymmärrys taiteen ja kulttuurin vaikutuksista lisääntyy. Henkilökunnan työhyvinvointi kasvaa. Tunnistetaan mitkä asiakasryhmät hyötyvät taide- ja kulttuuritoiminnasta eniten	Erytisryhmien palvelut Työllisyyspalvelut	Koulutusmäärärahat Työaika	Koulutuksen toteutuma ja osallistujien määrä. Monialaisen henkilökunnan määrä.
Kulttuuria on enemmän käytettävissä erityisryhmien palveluissa. Henkilökunnan mahdollisuus käyttää omaa kulttuurista osaamista lisääntyy. Kulttuuriyhdyshenkilöt edistävät aktiivisesti taiteen ja kulttuurin käyttöä. Henkilökunnan työhyvinvointi kasvaa.	Erytisryhmien palvelut Kulttuuripalvelut	Työaika	Kulttuurisia vahvuuksia kartoitettu henkilökunnan määrästä. Kulttuuriyhdyshenkilöiden määrä ja toiminta. Lahjoitusrahaston käyttö euroina kulttuuritoimintaan.
Kulttuurin saavutettavuus paranee. Taiteen hyvinvointivaikutukset mahdollistuvat. Asiakkaita ohjataan ennaltaehkäisevien taide- ja kulttuuripalvelujen pariin.	Työllisyyspalvelut Erytisryhmien palvelut Kulttuuripalvelut	Budjetti-rahoituksen suuntaaminen Työaika Lahjoitusrahasto	Hyvinvointipalveluissa järjestettyyn kulttuuritoimintaan osallistuneiden määrä. Jaettujen Kaikukorttien määrä. Annettujen kulttuurisuositusten määrä.
Alueen asukkaiden hyvinvointi kasvaa. Tilojen käyttö monipuolistuu Kulttuurin saavutettavuus paranee.	Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut Hyvinvointipalvelut Sivistys- ja kulttuuripalvelut	Työaika	Toteutunut toiminta alueellisesti.

Yhteisessä tanssihetkessä Helena Ratisen kehonkieli myötäilee rollaattorilla kulkevan liikkeitä. Ratinen työskenteli Kulttuuriosuuskunta Ilmeen Elävä Kuolema -hankkeessa tanssitaiteilijana Oulun kaupunginsairaalaan palliatiivisen ja saattohoidon osastolla A2. Kuva: Riikka Kontio, 2019.

Ikäihmiset

Kulttuurisen vanhustyön määritelmä

Kulttuurinen vanhustyö on taiteen, taidetoiminnan, luovuuden ja kulttuurin tuomista eri tavoin osaksi vanhustyötä ja sen kehittämistä. Kulttuurisella vanhustyöllä tarkoitetaan kulttuuria ja luovuutta arvostavaa näkökulmaa, arvoja ja asennetta, jotka vaikuttavat suunnittelun, johtamisen, erilaisten käytänteiden sekä konkreettisen arjen toiminnan taustalla.

Kulttuurista vanhustyötä voivat olla toteuttamassa niin vanhustyön ammattilaiset, taiteen ja kulttuurin ammattilaiset kuin va-

paaehtoiset. Kulttuurisessa vanhustyössä ikäihmisen kulttuuriset oikeudet tunnustetaan osaksi laadukasta ja omannäköistä elämää.

Tavoitteita:

- Oulussa kulttuurisessa vanhustyössä ikäihmisen kulttuuriset oikeudet tullaan tunnustamaan osaksi laadukasta ja omannäköistä elämää. Niitä kehitetään poikkihallinnollisesti yhteistyössä, ja painopiste on ennaltaehkäisevässä työssä. Toimintaa ja palveluja sisällytetään seniorielämän eri vaiheisiin palvelunohjauksessa ja kotikuntoutuksessa.
- Lisätään henkilökunnan kulttuurisia valmiuksia.
- Lisätään ikäihmisille kohdennettuja kulttuuripalveluja.
- Taide- ja kulttuuriympäristö huomioidaan tiloja kehitettäessä.

Toimenpiteitä:

- Ikäihmisen asumis- ja hoitolaitoksissa otetaan käyttöön kirjaamisen menetelmä RAI, jossa voidaan seurata kulttuurin vaikutuksia yksilökohtaisesti ja siten suunnitella toimintaa yksilöllisesti, huomioiden eri ikäisten ikäihmisten kiinnostuksen kohteet ja tavat.
- Hoito- ja asumisyksiköiden henkilökunnan kulttuurisia valmiuksia parannetaan kouluttamalla heitä. Hoitohenkilöstölle tehdään osaamiskartoitukset, jossa selvitetään kunkin yksikön mahdollisuudet kehittää omaa taide- ja kulttuuritoimintaansa sisältä käsin.
- Kehitetään ja organisoidaan vapaaehtoistoimintaa mahdollistamaan ikääntyneiden ihmis-

ten osallistumista kulttuuritahtumiin ja -harrastuksiin.

- Kehitetään ikäihmisten yhteisötaiteilija- sekä residenssitaiteilijatoimintaa.
- Ikäihmisten kulttuuripalvelujen tuotantoon ja koordinointiin nimetään vastuuhenkilö.
- Elämänpuu otetaan käyttöön kaikissa palveluissa.
- Kehitetään virtuaalisia kulttuuripalveluja ikäihmisille.
- Kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa käsitellään työyhteisökouksissa ja RAI-kulttuurikirjaamista viedään eteenpäin.

Ehdotus toiminnan**käytäntöön viemiseksi:**

Ikäihmisten kulttuurihyvinvointisuunnitelma otetaan asteittain käyttöön, ja kulttuurisen vanhustyön kehittäminen nähdään prosessina. Suunnitelma koskee kaikkia ikäihmisten palveluita eri toimintaympäristöissä. Toiminnan jalkauttamiseksi perustetaan kaupungin ikäihmisten palveluiden sisäinen kulttuurihyvinvointiverkosto, johon nimetään vastuuhenkilöt eri toiminta-alueilta. Lisäksi kulttuuriyhdyshenkilöitä nimetään eri yksiköihin tarpeen mukaan. Verkoston vetovastuu on ikäihmisten palveluilla, joka tekee kiinteää yhteistyötä kulttuuripalvelujen kanssa. Tarkempi rakenne ja toiminta suunnitellaan erikseen. Vastuuhenkilöiden nimeämisellä ja verkoston kokoamisella ennakoidaan tulevaisuuden sote-keskusmallia ja turvataan toimiva yhteys kunnan ja keskusten välillä.

IKÄIHMISET

TOIMINNAN PERUSTE	TAVOITE	TOIMENPITEET
Hallitusohjelma Ministeriöiden suositukset Kaupunginhallituksen päätös Laki kuntien kulttuuri-toiminnasta Oulun kaupungin ja hyvinvointipalvelujen strategiset linjaukset	Tunnistaa Oulun kaupungin organisaatiossa yhdyspintoja, joissa taiteen ja kulttuurin keinoin voidaan lisätä ikäihmisten hyvinvointia.	Poikkihallinnollisen monialaisen toiminnan kehittäminen ja toiminnan suunnittelun työryhmiin osallistuminen. Lisätään hyvinvointipalvelujen ja kulttuuripalvelujen henkilökunnan tietoa kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista ja kulttuuri-hyvinvoinnista.
Ikävoimainen Oulu 2021–30 Kulttuuristrategia	Lisätä kulttuurin ja taiteen käytön mahdollisuuksia ikäihmisten palveluissa.	Kartoitetaan henkilökunnan kulttuuriosaaminen ja mahdollistetaan sen käyttäminen. Nimetään kulttuuriyhdyshenkilöt ja määritellään tehtävät. Lisätään kulttuurikoulutuksia henkilökunnalle. Käytetään Lahjoitusrahaston varoja suunnitelmallisesti toiminnan toteuttamiseen.
Oulun kaupunkistrategia Kulttuuristrategia	Tunnistaa ja huomioida ikäihmisten kulttuuriset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet eri elämänvaiheissa	Käytetään RAI – kulttuurisen kirjaamisen työvälinettä. Hyödynnetään RAI-työvälinettä yksikkökohtaiseen kulttuuriseen kehittämiseen.
Ikävoimainen Oulu 2021–30 Kulttuuristrategia	Lisätä ikäihmisten taide- ja kulttuurikokemuksia sekä tekijöinä että kokijoina	Järjestetään säännöllisesti esityksiä ja osallistavia työpajoja yksiköissä. Kehitetään kulttuurista vapaaehtoistoimintaa. Kehitetään virtuaalisia kulttuuripalveluja. Kehitetään kotona asuvien kulttuuritoimintaa. Kehitetään ja käytetään kulttuurisuositusta mm. senioreneuvolassa ja palvelunohjauksessa. Jaetaan Kaikukortteja. Mahdollisetetaan taitelijan palkkaaminen ikäihmisten palveluihin.
Ikävoimainen Oulu 2021–30 Kulttuuristrategia	Kehitetään kulttuurin lähipalveluita alueilla.	Huomioidaan taide ja kulttuuri osana tilojen ja ympäristön suunnittelua ja toteutusta. Otetaan suunnitteluvaiheeseen mukaan eri hallintoalojen edustajia.

TULOS	VASTUUTAHO	RESURSSI	MITTARIT
Osataan nimetä yksikkötasolla mihin palveluihin ja toimintaan taidetta ja kulttuuria voidaan lisätä. Ikäihmisten hyvinvointi ja osallisuus paranevat.	Konsernipalvelut Hyvinvointipalvelut Kulttuuripalvelut	Oulun kaupungin resursseja ohjataan tavoitteiden toteuttamiseksi.	Talous- ja toimintasuunnitelmaan määritelty resurssit ikäihmisten kulttuuritoiminnalle.
Kulttuuria on enemmän käytettävissä ikäihmisten palveluissa. Kulttuuriyhdyshenkilöt edistävät aktiivisesti kulttuurista vanhustyötä yksiköissään. Asiakkaita ohjataan ennaltaehkäisevien taide- ja kulttuuripalvelujen pariin.	Hyvinvointipalvelut Kulttuuripalvelut	Budjettirahoituksen suuntaaminen Työaika	Kulttuuriyhdyshenkilöiden määrä ja toiminta. Lahjoitusrahaston käyttö (euroina) kulttuuritoimintaan. Virtuaalisten kulttuuripalveluiden käyttäminen.
Toiminnan oikea-aikaisuus ja kohdentaminen paranee	Ikäihmisten palvelut Kulttuuripalvelut	Työaika	RAI kulttuurikirjaamisen työvälineen käyttö (kuinka monella asiakkaalla).
Ikäihmiset saavat arkeensa lisää taide ja kulttuurikokemuksia. Kulttuurin saatavuus lisääntyy. Osallisuus kasvaa. Ikäihmisten hyvinvointi lisääntyy. Henkilökunnan työhyvinvointi lisääntyy.	Hyvinvointipalvelut Kulttuuripalvelut Sisällöntuottajat	Budjettirahoituksen suuntaaminen Lahjoitusrahasto	Kotona asuville kunnan palveluja käyttäville ikäihmisille toteutettu kulttuuritoiminta. Yksiköissä ikäihmisille järjestettyyn toimintaan osallistujien määrä. Jaettujen Kaikukorttien määrä. Kulttuurisuositusten määrä.
Alueen ikäihmisten hyvinvointi kasvaa. Työhyvinvointi lisääntyy. Kulttuurin saavutettavuus paranee.	Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut Kulttuuripalvelut	Työaika	Toteutunut toiminta alueellisesti.

Hiirosenkodin askarteluohjaaja Kristiina Rajala lukee viestiä pandemiarajoitteiden aikana ikkunan läpi sanataiteilija Timo Harjulta. Sääkirja-työryhmä kävi tervehtimässä osasto E7:n väkeä joulun alla 2020. Kuva: Riikka Kontio.

Henkilökunnan työhyvinvointi

Työhyvinvointia tarkasteltaessa on tärkeää panostaa hyvinvoinnin edistämiseen ja sairauslomien ennaltaehkäisemiseen. Työnantajalla on velvoite järjestää työterveyshuoltolain mukaan henkilöstölleen terveyspalveluja. Työterveyshuoltoon sisältyy lisäksi työkykyä ylläpitävää toimintaa ns. TYKY-toimintaa. Kulttuuritoiminnan on havaittu vähentävän stressiä sekä suojaavan työntekijöitä henkisesti uupumukselta. Taidetoiminnan ja jaettujen kulttuuristen kokemus-

ten on havaittu voivan parantaa kommunikaatitaitoja sekä lisätä yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä sekä sosiaalista pääomaa työpaikalla. Taidelähtöisten menetelmien kautta etäännyttään tutuisia ja turvallisista rooleista ja työtavoista, pystytään kokeilemaan uutta ja testaamaan sellaista, jota ei ole ennen tehty. Taidelähtöinen toiminta työyhteisöissä on auttanut työntekijöitä reflektoimaan positiivisia ja negatiivisia tunteita, joita työhön liittyy. Taidetoiminta

Taidelähtöiset menetelmät lisäävät työhyvinvointia

- uudet työparit
- uudet roolit
- uudet menetelmät
- uudet näkökulmat
- uusia ratkaisuja ongelmiin
- lisää yhteisöllisyyttä
- avoimuus ja vuorovaikutus lisääntyvät

parantaa yhteisön sisäisiä suhteita, vahvistaa tiimihenkeä ja rakentaa luottamusta. Taiteilijoiden interventiot työyhteisöissä ovat kehittäneet ja lisänneet yhteisön kommunikointia. Organisaatiotasolla vaikutukset näkyvät juuri poissaolojen vähentymisenä ja työyhteisön stressitason laskemisena.

Hoitohenkilöstön työhyvinvointi paranee, kun heillä on mahdollisuus vaikuttaa oman työnsä sisältöön tuomalla siihen mahdollisesti elementtejä omista taide- ja kult-

tuuriharrastuksistaan. Samalla ymmärrys taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista kasvaa ja asukkaat saavat arkeensa lisää kulttuuria ja taidetta.

Taidelähtöinen toiminta työyhteisöissä on auttanut työntekijöitä refleктоimaan positiivisia ja negatiivisia tunteita, joita työhön liittyy.

MITTARIT

TEA-viisari valtakunnallisena arvioinnin välineenä

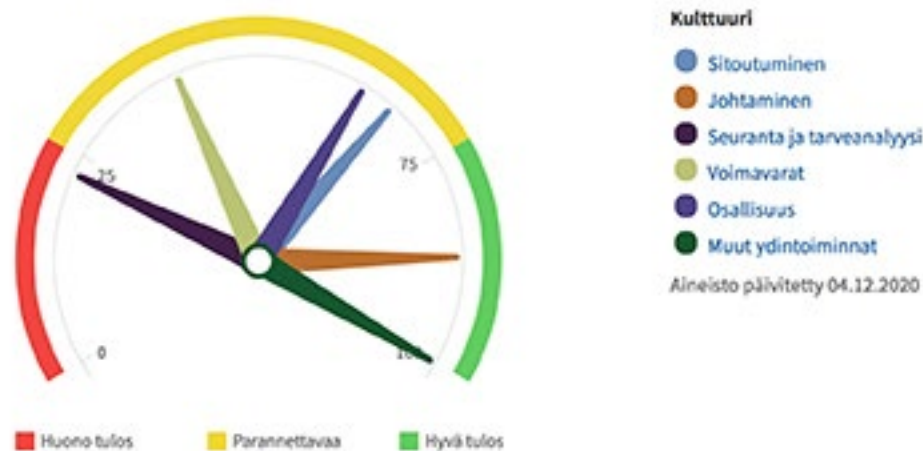
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, opetus- ja kulttuuriministeriö ja Suomen Kuntaliitto selvittivät erityisesti hyvinvointia ja terveyttä edistävään kulttuuritoimintaan liittyviä toimenpiteitä, resursseja ja toimintakäytäntöjä kunnissa ensimmäistä kertaa tiedonkeruulla keväällä 2019. Tämä tiedontuotannon kehittäminen liittyy opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan linjauksiin ja niiden seurantaan sekä kuntien kulttuuritoiminnasta annettuun lakiin (166/2019). "Kulttuuri kunnan toiminnassa"-tiedonkeruu on osa Terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmää TEA-viisaria, joka muodostuu eri toimialojen kokonaisuudesta. Tavoitteena on vahvistaa kulttuuritoiminnan sekä taiteen ja kulttuurin keinoin tapahtuvan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön tietopohjaa sekä toiminnan arviointia kunnissa. TEA-viisarin kysymykset antavat viitteitä siitä, mihin asioihin kuntien tulee kiinnittää huomiota kehittäessään kulttuurihyvinvointitoimintaa kunnan eri palvelusektoreilla. TEA-viisari mahdollistaa vertailun toisiin

kuntiin ja se on luonteeltaan toimintaa ohjaava.

Kahden vuoden välein kerätävät tiedot käsittelevät mm. seuraavia asioita:

- Kulttuurin rooli kuntastrategiassa
- Eri väestöryhmien huomioonottaminen kunnan kulttuuritoiminnassa
- Kunnan asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamistavat
- Kulttuurin huomioiminen laajassa hyvinvointikertomuksessa
- Hyvinvointia ja terveyttä edistävä kulttuuritoimintasuunnitelma
- Kulttuuripalveluiden saavutettavuuden osa-alueiden arviointi
- Yhteistyö kulttuuritoimijoiden ja kunnan välillä
- Kulttuuritilojen käyttö
- Lasten ja nuorten kulttuurikasvatusta sekä taiteen perusopetusta edistävät toimenpiteet
- Päätökset rakentamiseen liittyvän prosenttiperiaatteen noudattamisesta

Kulttuuri : Oulu 2019

Tea-viisariin kerätään tietoa kahden vuoden välein.

TEA-viisarin kevään 2019 tiedonkeruun esiin tuomat yleisimmät ongelmakohdat ja puutteet olivat yhteneviä Oulussa ja valtakunnallisesti: toiminnan resursointi ja toiminnan arviointi.

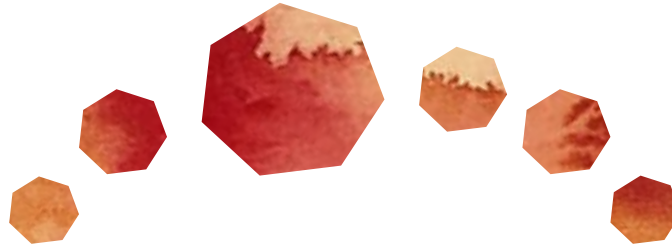
Kehitettäviä asioita Oulussa olivat lisäksi raportointiin liittyvät asiat, kuten toimialakohtaisissa johtoryhmissä käsiteltävien kulttuurisuositusten ja -ohjelmien käsittelyn puute sekä luottamus henkilöstölle esittelyyn liittyvien kulttuurihyvinvointiasioiden vä-

hyys. Lisäksi puutteita oli sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä järjestettyyn kulttuuritoimintaan osallistuneiden asiakkaiden määrän raportoinnissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä kulttuuripalveluihin suuntautuneiden vierailujen lukumäärän ilmoittamisessa, samoin kulttuuri- ja taide-toiminnan mainitsemisessa osana hyvinvointikertomusta.

Tässä suunnitelmassa esitetyissä kohderyhmäkohtaisissa toimenpidetaulukoissa on mukana TEA-viisarin kysymyspatteristosta otettuja mittareita.

Lumo Light Festivalissa koettiin tanssi- ja valoteoksia kaupunkiympäristössä. Kuva: Sanna Krook, 2020.

YHTEENVETO

Tunnistetut taide- ja kulttuuritoiminnan juurtumisen mekanismit

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore julkaisi vuonna 2017 hallituksen kehittämishankkeissa tunnistettuja taide- ja kulttuuritoiminnan vakiintumisen ja juurtumisen mekanismeja sosiaali- ja terveyspalveluihin. Näitä ovat mm. hallintomallien kehittäminen, toimijoiden yhteistyö- ja kehitysverkostojen luominen, kulttuuri- ja taidetoiminnan kirjaukset strategioissa ja toimintasuunnitelmissa, taidetoiminnan toteuttaminen hoitolaitoksessa niin että organisaatio ja taiteen tekijät sitoutuvat yhteen ja kehittävät sitä yhdessä, rajapinnassa työskentelevien henkilöiden vakuuttaminen toiminnan mielekkyydestä sekä se, että taide- ja kulttuuritoiminta on sote-palvelujen kehittämisessä mukana inklusiivisesti eikä vain ulkopuolisena lisänä.

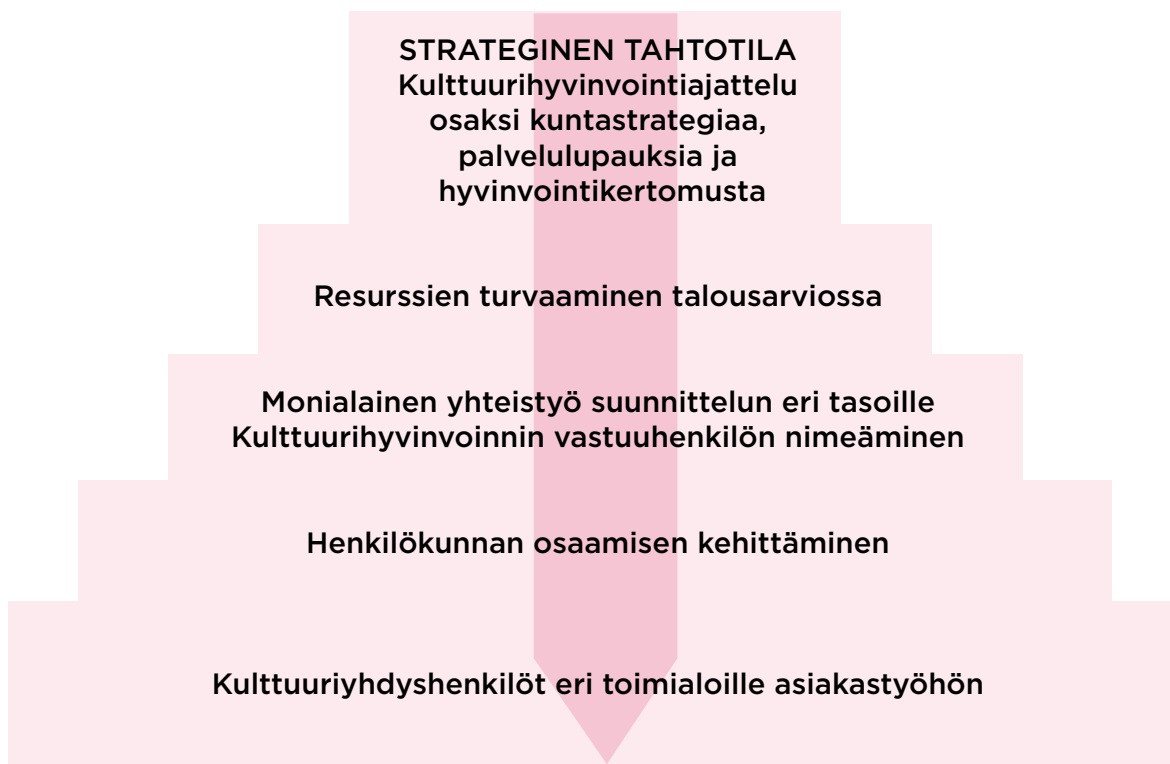
Tunnistetuiksi juurtumisen mittareiksi ja indikaattoreiksi Cupore puolestaan kirjasi mm. rahoituk-

seen ja hallintoon liittyvän budjetikirjauksen Soten taide- ja kulttuuritoiminnan käyttömenoista, käytännön toiminnan muutoksen niin että taiteen ja kulttuurin tarjonta sosiaali- ja terveyspalveluissa on vakiintunutta, samoin kuin kulttuuriin liittyvä kirjaaminen asiakkaiden palvelu- ja hoitosuunnitelmissa. Sote-henkilöstön työhyvinvoinnin lisääntymisen tunnistamista osana uudenlaista toimintakulttuuria pidettiin myös yhtenä juurtumisen mittarina. Nämä toiminnat ja tavoitteet on esitetty tässä suunnitelmassa.

Monialaisen yhteistyön merkitys

Kulttuurihyvinvointiin liittyvä työ on monialaista. Toimiakseen se tarvitsee toimialat ylittävää yhteistyötä, yhteisten tavoitteiden tunnistamista sekä tahtotilaa toimia yhdessä. Kun kulttuurihyvinvointia kehitetään monialaisen ja osallistavan suunnittelutyön tuloksena, toiminnalle syntyy yhteinen ymmärrys ja yhteiset toiminta-

KULTTUURIHYVINVOINTITOIMINNAN JUURUTTAMISEN TUNNUSMERKKEJÄ -

tavat. Yhdyspintojen tunnistamisen seurauksena osataan nimetä, mihin palveluihin taidetta ja kulttuuria voidaan lisätä ja mitkä asiakasryhmät hyötyvät toiminnasta eniten. Suunnitteluun ja kehittämiseen tarvitaan eri palvelualueilta nimettyjä vastuuhenkilöitä, ja palveluyksiköihin omia kulttuuriyhdyshenkilöitä, jotka vievät toimintaa käytännön tasolle. Käytännön työn tueksi toimialoilta nimetään vastuuhenkilöt. Lisäksi tarvitaan kaupungin sisäisiä palvelualuekohtaisia verkostoja, joissa vaihdetaan osaamista, hyviä käytänteitä ja kehitetään uutta.

Yhteinen kulttuurihyvinvoinnin suunnitteluryhmä

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma otetaan asteittain käyttöön ja sen kehittäminen nähdään prosessina kunkin palvelualueen sisällä. Toiminnan kehittämistä, tavoitteiden asettamista ja vaikuttavuuden arviointia varten perustetaan hyvinvointipalvelujen ja kulttuuripalvelujen yhteinen suunnitteluryhmä ja toiminnalle nimetään vastuuhenkilö. Tämän ryhmän toiminnan kehittäminen on tärkeää, jotta voidaan varmistaa yhteistyön säilyminen ja palvelujen kehittäminen tulevaisuuden sote-keskuksissa maakunnan ja kunnan välillä.

Maakisen Martiniemen yleisö nauttii kauniina kesäpäivänä musiikista, liikkeestä ja luonnosta spontaanisti porukalla meressä tanssien. Kuva: Sanna Krook, 2019.

Loppulause

Oulun kaupungissa taiteen ja kulttuurin käyttö osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä on hyvällä alulla. Strateginen tahtotila on selkeä, ja arvoperusta on saanut kannatusta keskeisissä toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa. Vielä on kuitenkin paljon tehtävää, jotta toiminta juurtuu osaksi jokapäiväistä käytäntöä ja ajattelua ja että jo olemassa olevia resursseja pystytään hyödyntämään riittävästi sekä kohdentamaan oikein. Tämä vaatii rohkeiden valintojen tekemistä, vanhasta luopumista ja uusien toimintatapojen syntymistä; uudenlaista laaja-alaista näkökulmaa ja vastuullista yhdessä tekemistä kuntalaisten hyvinvoinnin lisäämiseksi.

Sanataiteilija Timo Harju keräsi Hirosenkodin väen säähavaintoja ja kirjoitti niistä korvarunoja Sääkirja-hankkeessa Suomen kulttuurirahaston rahoituksella. Kuva: Sanna Krook.

Runoilija Renna Alin sanoin:

Mikä on taide?

*Onko Taide kuin hyvä ystävä
kellä on aina aikaa keskustella kanssasi
tai hieno outo rouva ketä ei uskalla edes lähestyä?*

*Onko Taide hullu, jonka haluaa kaartaa tai klovni
kenen tarkoitus on viihdyttää tai
pyhimys kuka siunaa tai
lapsi kelle maailma on uusi tai
vanhus kenen viisaus on suuri?*

*Onko Taide Vapaus vai Vangitsija?
Kuuluuko Taide valituille tai niille ketkä valitsevat
Taiteen ystäväksi?*

*Kuuluuko Taide gallerioihin ja rikkaiden seinille?
Kuuluuko Taide hoitokotiin?
Kuuluuko Taide kaikille?*

KÄSITTEITÄ

Erityistaidetoiminta

Erityistaidetoiminta eli erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tekemä taide on taidetoiminnan ala, joka kuvaa toiminnan mahdollistamiseen tarvittavia rakenteita. Siihen kuuluu osallistumiseen ja itsensä ilmaisemiseen erityistä tukea tarvitsevien – kuten kehitysvammaisten, autismin kirjon henkilöiden sekä laaja-alaisia oppimisen ongelmia omaavien henkilöiden – tuettu taidetyöskentely niin taiteen ammattilaisena kuin harrastajana. Itse taiteilijat tai taide eivät tarvitse erityis-etuliitettä. Suomessa on useita erityistaidetoimintaan keskittyneitä toimijoita, kuten Kaarisilta Nastolassa, NEO-OmaPolku Tampereella, Lyhty Helsingissä, Taidekeskus Into Turussa ja Kirsikoti Lieksassa. Erityistaidetoiminnan edunvalvojajärjestö on alan asiantuntijoista koostuva Kettuki ry. (Haveri, Minna (2016): Kettuki ry. Hämeenlinna.)

Hoivamusiikki

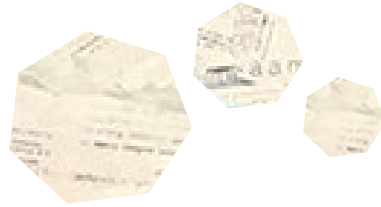
Hoivamusiikki-sanaa on viime vuosina käytetty tarkoittamaan musiikillista hoivaa ja huolenpitoa, jota voidaan toteuttaa niin yksilö- kuin ryhmämuotoisestikin. Tarvittaessa käytetään kokonaiskäsitettä sairaala- ja hoivamusiikki, tai puhutaan sairaala- ja hoivaympäristöissä tehtävästä musiikkityöstä, esim. yhteisömuusikon työ. Tällöin viitataan erilaisissa hoidon ja hoivan ympäristöissä tehtävään musiikkityöhön, jossa musiikin ammattilaiset soveltavat omaa osaamistaan muusikkoina, musiikkipedagogeina tai yhteisömuusikkoina. Musiikkiin osalliset henkilöt, toimintaympäristöt ja moniammatillisen yhteistyön vaatimukset otetaan huomioon herkästi ja joustavasti. (Taikusydän)

Osallistava taidetoiminta

Osallistavaksi taiteeksi voidaan määritellä osallistujalähtöinen, toimijuuteen ja aktiiviseen taidetoimintaan perustuva vuorovaikutuksellinen tilanne. Olennaista on osallistujien tarpeista lähtevä osallistuminen, oppiminen tai taiteellinen toiminta sekä merkitykselliset kokemukset ja niiden jakaminen. Osallistavan taidetoiminnan tavoitteena voidaan nähdä osallistujien valtauttaminen ja taiteellinen tasa-arvo osaamistasosta riippumatta. Tällaisessa taidetoiminnassa taiteellisen prosessin ja opetustilanteen rajat hämärtyvät ja osallistajat jakavat parhaimmillaan syvällisen yhteisöllisen ja taiteellisen kokemuksen. Myös yleisön kokemukset ja niiden purku voivat olla olennainen osa esityksen kokonaisuutta (osallistava esitys). Osallistava taide luo dialogisen suhteen ympäröivään maailmaan. (Virolainen, J. 2015)

Soveltava taide ja taiteen soveltava käyttö

Soveltava taide tapahtuu valtaosin taide- ja kulttuurilaitosten ulkopuolella, erilaisissa yhteisöissä tai toimintaympäristöissä. Soveltava taide pyrkii muutokseen yksilön tai yhteisön ajattelussa, toiminnassa, tilanteessa ja asenteissa. Taiteellisen toiminnan keskiössä ovat yhteisön jäsenet ja/tai yhteisö haasteineen ja muutostarpeineen. Osallistajat otetaan mukaan taiteelliseen toimintaan tutkimaan, tekemään valintoja ja muodostamaan asioista merkityksellisiä tulkintoja. Soveltava taide toteutuu usein esimerkiksi yhteisöllisissä ja paikkasidonnaisissa projekteissa, joissa taiteilija soveltaa taiteen menetelmiä taidemaailman ulkopuolisiin tarkoituksiin. Soveltava taide tarjoutuu koko yhteiskunnan kehittämiseen siten, että hyödynnetään monipuolisesti luovuutta ja otetaan huomioon ihmisen kokonaisvaltaisuus eli tiedon, taidon, tunteen ja tahdon liittyminen toisiinsa. (Korhonen, Pekka & Airaksinen, Raija (toim.) (2014): Hyvä hankaus 2.0. Kokos-julkaisuja 1/2014. Taideyliopisto, Helsinki.)

KÄYTETTYJÄ LÄHTEITÄ JA LINKIT ASIAKIRJOIHIN

Linkit ohjaaviin asiakirjoihin ja lakeihin:

Kuntien kulttuuritoimilaki

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>

Oulun kaupungin kulttuuristrategia 2020–30

https://www.ouka.fi/documents/64304/18330203/Oulun+kulttuuristrategia+2030_www_s.pdf/08ea3c06-6443-4e31-8d00-b3df7f39b491

Oulun kaupungin hyvinvointikertomus

<https://www.ouka.fi/documents/52058/1408043/Hyvinvointikertomus+2017-2021/d64746a4-2ce5-4ae0-a9ef-2e73c89cde7e>

Oulun kaupungin strategia 2026

<https://www.ouka.fi/documents/52058/17394318/Kaupunkistrategia-Oulu2026+final.pdf/8426ea0a-4a9b-40ad-9ab4-2c3988125262>

Oulun kaupungin ikääntymispoliittiset linjaukset 2020–30

https://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=53a4c063-7f04-4d61-8c03-ba4e200481c8&groupId=64357

STM 2020 julkaisema ikääntyneen väestön laatusuositus

https://www.ouka.fi/documents/64357/10778441/Laatusuositus+2020-2023_lopul_sa.pdf/a28c0443-01da-4503-9104-c01cd-d2c499b

Käytettyjä lähteitä:

Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja

Houni, Turpeinen, Vuolasto, 2020

<https://www.taike.fi/documents/10921/1332027/Kulttuurihyvinvoinnin+k%C3%A4sikirja/00390626-4ee5-c833-3a72-28f388ce5781>

Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi

Liisa-Maria Lilja-Viherlampi & Anna-Mari Rosenlöf, 2019

Taiteesta tukea työhyvinvointiin

Patrik Ikäläinen, Taike 2019

Taidetoiminta taloudentukijana sosiaali- ja terveyssektorilla

Pia Houni, 2019

Kulttuurihyvinvoinnin kehittäminen Turun kaupungissa

Rosenlöf, Anna-Mari 2015

Kuntien kulttuuripalvelujen tuottaminen sekä taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointi palvelut sosiaali- ja terveydenhuollossa

OKM & CUPORE, 2015

Creative health: the Arts for Health and Wellbeing, the short Report

July 1997

Videoluento WHO:n kulttuurihyvinvointiraportista

Taikusydän – taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste / Anna-Mari Rosenlöf, 2019.

https://www.youtube.com/watch?v=2bnRLOWkWOc&feature=emb_title

Arts Equal hanke, tulokset ja tietokortit

<https://media.sitra.fi/2017/11/21095355/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-sosiaaliseen-hyvinvointiin-tietokortti.pdf>

WHO: What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review.

Fancourt, D. & Finn, S. (2019). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe (Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67). <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>

Taikusydän yhteyspisteen kooste: WHO:n raportti pähkinän kuoressa

https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/12/who_pahkinankuoressa.pdf

Taikusydän yhteyspisteen uutinen WHO:n raportista

<https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/maailman-terveysjarjesto-whon-raportti-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksista/>

Sitra ja TaikuSydän

Näkökulmia taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksiin

<https://media.sitra.fi/2017/11/21100218/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-terveyteen-tietokortti.pdf>

Sitra ja TaikuSydän

Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista oppimiseen

<https://media.sitra.fi/2018/02/07105528/taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-oppimiseen-tietokortti-final.pdf>

Sitra ja TaikuSydän: Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksista

<https://media.sitra.fi/2017/11/21095355/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-sosiaaliseen-hyvinvointiin-tietokortti.pdf>

Taikusydämen julkaisema kulttuurihyvinvointipalvelujen arviointiopas

https://taikusydan.turkuamk.fi/uploads/2020/09/100485fb-opas_-kulttuurihyvinvointitoiminnan_arviointiin_taikusydan_saavutettava.pdf

WWW.thl.fi Sote-uudistus – tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus

– toimivia toimintamalleja hankevalmistelun tueksi – painopisteen siirtäminen raskaista palveluista ennakoivaan ja ehkäisevään työhön.

10.2.2020

<https://popsote.fi/rakenneuudistus/>

Korhonen, Pekka & Airaksinen, Raija (toim.) (2014): Hyvä hankaus 2.0.

Kokos-julkaisuja 1/2014. Taideyliopisto, Helsinki

Haveri, Minna (2016): Kettuki ry. Hämeenlinna

Tutkimus taiteen tekemisen vaikutuksista kortisoliarvoihin

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07421656.2016.1166832>

<https://www.lifehack.org/429885/study-says-art-makes-you-mentally-healthier-even-if-youre-not-good-at-it>

OULU